

За следствените арести отново

Съдържание

Увод	3
1. Законова уредба на дейността на следствените арести	4
2. Общо описание на системата на следствените арести и промените през последните години	5
3. Материални условия	6
3.1 <i>Общо положение</i>	
3.2 <i>Легла</i>	
3.3 <i>Шкафчета</i>	
3.4 <i>Маси и/или столове</i>	
3.5 <i>Отопление</i>	
3.6 <i>Осветеност</i>	
3.7 <i>Проветрение</i>	
3.8 <i>Достъп до санитарни възли и хигиена</i>	
4. Храна	16
5. Контакт с външния свят	18
5.1 <i>Свиждане</i>	
5.2 <i>Кореспонденция</i>	
6. Престой на открито	22
7. Занимания	22
8. Медицинско обслужване	23
9. Дисциплинарна практика	26
10. Надзор за законност	27
11. Условия за работа на персонала	28
12. Заключение и препоръки	28
Приложение № 1	
<i>Доклад до българското правителство от посещението на Комитета против изтезанията, нечовешкото или унижително отнасяне или наказание (КПИ) от 17 до 26 април 2002 г.</i>	31
Приложение № 2	
<i>Европейски правила за затворите</i>	37

Списък на съкращенията

БХК	Български хелзинкски комитет
ГДИН	Главна дирекция 'Изпълнение на наказанията'
ЗВР	Заповед за вътрешния ред
ЗИН	Закон за изпълнение на наказанията
ЗКНВП	Закон за контрол върху наркотичните вещества и прекурсорите
ЗЛЗ	Закон за лечебните заведения
ЗСВ	Закон за съдебната власт
ЗТСУ	Закон за териториално и селищно устройство
КПИ	Комитет за предотвратяване на изтезанията
КРБ	Конституция на Република България
НЗОК	Национална здравно-осигурителна каса
ОЗСА	Областни звена 'Следствени арести'
ОПЛ	Общопрактикуващ лекар
ЦСМП	Център за спешна медицинска помощ
ХЕИ	Хигиенно-епидемиологична инспекция

Увод

Български хелзинкски комитет наблюдава положението с правата на човека в системата на следствените арести в България от пролетта на 1999 г. Тогава за пръв път изследователи на организацията бяха допуснати до арестните помещения и в продължение на около две години извършиха посещения във функциониращите тогава 75 ареста. През септември 2001 г. изследването приключи с публикация, озаглавена “Следствените арести в България”. В нея бе анализирано състоянието на правата на лицата, настанени в следствените арести и бяха отправени препоръки към отговорните държавни институции за съобразяване на условията в арестите с международните стандарти за третиране на лишените от свобода.

В периода от юни до октомври 2004 г. изследователите на БХК д-р Георги Банков, Станимир Петров, Славка Кукова, Ванина Николова и Мила Боянова извършиха повторно изследване на системата чрез посещения на функциониращите 51 ареста. Там те се запознаха с материалните условия и с документацията по задържането. В хода на посещенията те също така интервюираха отговорните длъжностни лица. За съжаление, българското законодателство все още робува на остарели принципи и не допуска интервюта на представители на организации за защита на човешките права с неосъдени лица. За да преодолеят този недостатък на системата, в края на проекта изследователите на БХК проведоха интервюта насаме с осъдени лица в местата за лишаване от свобода в България, които около времето на наблюдението са се намирали в някои от следствените арести. На тях, в една сравнително спокойна обстановка им бяха задавани въпроси, свързани с материалното състояние, отношението на персонала, храната, медицинското обслужване, заниманията и дисциплинарната практика по време на тяхното пребиваване в следствените арести.

Настоящата публикация на БХК си поставя за задача да покаже актуалното състояние на системата на следствените арести в България и да направи анализ на правата на лицата, задържани в тях в една динамична перспектива. Отправните точки на този анализ са две: международните стандарти за защита на правата на човека в условията на задържане и състоянието на системата от времето на предишното наблюдение.

В края на публикацията са приложени констатациите и препоръките на Европейския комитет за предотвратяване на изтезанията /КПИ/ от третото му посещение в България през пролетта на 2002 г. КПИ посещава следствените арести в България от 1995 г. По време на първото посещение в България на делегацията на КПИ през пролетта на 1995 г. бяха посетени закритите вече арести на Трета и Шеста районни следствени служби и ареста на ул. „Развигор“ в гр. София, както и ареста на Окръжна следствена служба в гр. Плевен. През април и май 1999 г. КПИ направи второ посещение в България, по време на което бяха посетени следствения арест на Националната следствена служба на бул. “Г. М. Димитров”, ареста на ул. “Развигор”, ареста на Трета РСС в София, арестите на ОСС – Бургас, ОСС – Плевен, ОСС – Пловдив, ОСС – Стара Загора, както и териториалните арести в Несебър и Слънчев бряг. По време на посещението си през 2002 г. делегацията на КПИ посети общо 10 следствени ареста, два от които бяха посетени и по време на предходното посещение в България през 1999 г.

Автор на текста на тази публикация е г-н Станимир Петров. В подготовката на Глава 8 участва д-р Георги Банков, а в подготовката на Глава 5 се включи г-ца Мина Димитрова. Общата редакция на публикацията извърши г-н Красимир Кънев.

1. Законова уредба на дейността на следствените арести

През последните години системата на следствените арести в България претърпя значителни промени. До края на 1998 г. Националната следствена служба осъществяваше пряко ръководство и контрол върху тяхната дейност. След приемането на “Устройствен правилник на Министерство на правосъдието” от 01. 01. 2000 г. управлението на следствените арести премина към Главна дирекция “Главно управление на местата за лишаване от свобода” /ГД “ГУМЛС”/, по-късно преименувана в Главна дирекция „Изпълнение на наказанията“ /ГДИН/ към Министерство на правосъдието и правната евроинтеграция. Стъпки към промяна на законовата уредба, регулираща следствените арести в България бяха направени още преди актуалното им преминаване към Министерството на правосъдието и правната евроинтеграция. На 19. 04. 1999 г. бе обнародвана *Наредба № 2* за положението на обвиняемите и подсъдимите с мярка за неотклонение задържане под стража. Тази наредба остана в историята на пенитенциарното дело в България с няколко нововъведения. Разпоредбите ѝ даваха редица права на задържаните под стража, включително на настанените в следствените арести, които години наред бе невъзможно да се ползват. Такива бяха правото да се води кореспонденция, да се ползва престой на открито не по-малко от един час дневно, да се провеждат свиждания, да се получават колетни пратки и др. Натрупаната инерцията от миналото обаче и липсата на необходимата материална база за провеждане на свиждане, включително адвокатско, за престой на открито, за съхраняване на продукти от хранителни пратки и за използването от задържаните лица на повече лични вещи, не позволиха след влизане в сила на наредбата задържаните в арестите да се възползват пълноценно от тези права. Проблемно остана и гарантирането на приемливи битови условия - осветление, проветрение, достатъчно жизнено пространство и осигуряване на качествено медицинско обслужване. Въпреки че наредбата третираше условията на задържане на всички обвиняеми, тя можеше да се прилага само в условията на затворите, където също се задържат или се прехвърлят обвиняеми.

През юни 2002 г. в *Закона за изпълнение на наказанията* (ЗИН) бе добавена Глава дванадесета, озаглавена “Изпълнение на мярката за неотклонение задържане под стража”, с която бе отменена *Наредба № 2*. По този начин положението на лицата в следствените арести се уреди не с подзаконов нормативен акт, а със закон.

Съгласно чл. 128 от ЗИН „Разпоредбите относно осъдените на лишаване от свобода се прилагат и по отношение на обвиняемите и подсъдимите с мярка за неотклонение задържане под стража, доколкото в тази глава не се предвижда друго“. В хода на своето наблюдение на затворите и следствените арести БХК обаче нееднократно е изтъквал, че в България лицата без влязла в сила присъда и следователно невинни, но с наложена мярка за неотклонение задържане под стража, са поставени в условия, значително по-лоши от тези, при които изтърпяват присъди осъдените лица. Цитираната разпоредба характеризира усилието на българското законодателство да се съобрази с препоръката на КПИИ всички обвиняеми лица да бъдат настанени в затворнически условия, за да се постигне разграничаване от

практиката лица в предварителното следствие да бъдат държани в условия, които са практически същите, като при полицейско задържане. В крайна сметка, след законодателните промени от 2002 г. бе постигнато известно облекчаване на условията в следствените арести по отношение на някои аспекти от битовото устройване на обвиняемите – осигуряване на самостоятелно легло, право на свиждане и на колетни пратки, право да се провеждат телефонни разговори и др. Въпреки това обаче някои от основните проблеми, такива като постоянното заключване на килиите; лошите материални условия; липсата на каквито и да е занимания; липсата на престой на открито за всички задържани и недостига на естествена светлина и проветрение, не намериха приемливо решение и по същество законът бе в много случаи открито нарушаван.

На 28.11.2003 г. Главна дирекция “Изпълнение на наказанията” (ГДИН) като правоприемник на ГД „ГУМЛС“ издаде *Заповед за вътрешния ред в следствените арести* (ЗВР), с която бяха регламентирани подробно основни права и задължения на задържаните лица. Въпреки че разпоредбите в заповедта са детайлизирани и прецизирани, тя до голяма степен възпроизведе духа и буквата на споменатата *Наредба № 2* по начина, по който регламентира отделни права (за престой на открито, за провеждане на телефонни разговори и др.). Но в някои от арестите все още няма необходимите материални условия за осигуряване на тези права. По този начин, както преди *Наредба № 2*, така понастоящем ЗВР останаха до голяма степен пропагандни документи, без реалните условия в арестите да са съобразени с гаранциите, които те предоставят.

2. Общо описание на системата на следствените арести и промените през последните години

Във всеки от 28-те областни центъра на страната функционират областни звена „Следствени арести“ (ОЗСА) към ГДИН с арестни помещения към тях. Към 16 от областните звена функционират допълнително по един или по няколко териториални ареста, разположени в по-големи градове в областта. Те са разпределени неравномерно и без оглед на някаква система. Така към областни центрове като Пловдив, Варна и Русе, въпреки голямата им натовареност, няма териториални арести, докато към ОЗСА, гр. Благоевград функционират общо четири ареста. Към 12 от областните звена няма териториални арести.

От началото на 1999 г. броят на следствените арести в България претърпя неколкостранно редуциране. До края на 1998 г. общият брой на следствените арести в страната бе 89. Към края на 1999 г. броят им бе намален до 80, а към края на 2000 г. Те вече бяха 75. През 2002 и 2003 г. Бяха закрити общо 10 ареста, а от началото на 2004 г. - още 14 ареста. Така понастоящем в страната останаха да функционират 51 ареста.

Броят на килиите в следствените арести е от 3-4 в малките до няколко десетки в големите арести (София, Пловдив, Варна). Най-големият арест на бул. „Г.М.Димитров“ в гр. София разполага с общо 83 килии и капацитет от 332 места и заема четири етажа от сградата на Националната следствена служба. До 2002 г., преди повсеместното оборудване на килиите с персонални легла, не е имало установени нормативи относно капацитета на арестите. Въпреки това, през 2001 г., когато броят

на следствените арести бе 75, справка на ГУМЛС показва, че общият капацитет на арестите е 1600 места. След този период капацитетът на арестите е започнал да се определя в зависимост от наличните легла, а не на основата на определена квадратура (или кубатура) на един задържан. Според справка на ГД ИН от 25. 11. 2004 г., предоставена на БХК, общият капацитет на 51-те следствените арести не е намалял, а е нараснал на 1832 места, въпреки намалението на броя на арестите. Този парадокс на системата е трудно да се обоснове рационално, както и от гледна точка на стандартите за защита на правата на човека.

С малки изключения, намаляването на броя на арестите през последните шест години не доведе до пренаселеност в останалите арестни помещения поради общото намаляване на продължителността на задържането, продиктувано от въвеждането в НПК на пределни срокове за приключване на досъдебното производство и на по-бързото придвижване на делата на този стадий. Ако през 1999 и 2000 г. престоят на обвиняеми в следствените арести често е надвишавал два месеца, през 2003 и 2004 г. задържане над този период се среща значително по-рядко. По-продължителни остават задържанятия само на обвиняеми за престъпления с фактическа и правна сложност и такива, свързани с наркотици. Според справка на ГД ИН броят на задържаните лица за срок по-голям от шест месеца към 01. 11. 2004 г. е 84. Условието в арестните помещения не са подходящи за продължително пребиваване, но въпреки това режимът на задържаните за продължителни периоди от време не се различава от режима на останалите обвиняеми.

3. Материални условия

3.1 Общо положение

Много от закритите арести бяха с минимална натовареност. Закриването на повечето от тях бе осъществено не толкова заради това, колкото поради невъзможността в тях да бъдат подобрени битовите и санитарно-хигиенните условия. То бе подтикнато от критиките на няколко международни организации. Един от стимулите за закриване на неподходящи за експлоатация арести бяха също така водените и спечелени дела на задържани в тях лица в България и в чужбина. На 18 януари 2005 г. Европейският съд по правата на човека в Страсбург се произнесе с решение по делото *Кехайов срещу България*, в което намери нарушение на член 3 от *Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи*, забраняващ нечовешкото отнасяне и наказание. Според фактите по това дело в периода от 27 декември 1997 г. до 16 юни 1998 г. жалбоподателят е бил задържан в ареста към ОЗ СА в гр. Пловдив. По отношение на материалните условия в ареста съдът установи, че жалбоподателят е трябвало да прекарва почти 24 часа на ден в продължение на близо шест месеца в килия с размери 3x3.5 м. заедно с още три задържани лица. Килията не била оборудвана с легла, а задържаните лица спяли на дюшеци на пода. В килията не е имало достъп на естествена светлина. Нямало е и възможност за раздвижване или други извънкилийни дейности. През зимата температурата в неговата килия не се покачвала над 10-12 градуса. На всички задържани лица се осигурявал достъп до санитарен възел за тоалетна и за лична хигиена два пъти на ден, в 6.30 часа сутрин и в 6.30 вечер. За тоалетни нужди през останалото време задържаните лица трябвало да използват кофи. Поради всичко това това съдът реши, че условията в този арест са нечовешки и че престоят на жалбоподателя в него му е причинил силни страдания. През май 1998 г.,

Пловдивският Районен съд, след като изслушал молбата на жалбоподателя да бъде освободен, включително поради това, че пребивава в ареста при неприемливи условия, препоръчал преместването му в друго място за задържане.

Няколко дела, свързани с условия в следствени арести, бяха водени и спечелени от жалбоподателите и пред български съдилища. Характерно в тази връзка е едно дело срещу ГД ИН, водено от задържано лице в ареста в Търговище. Със свое решение от 16. 01. 2003 г. Търговищкият окръжен съд направи следните изводи:

“Действително от събраните по делото доказателства се установява, че условията в следствения арест в гр. Търговище не отговарят в някои отношения на изискванията на съответния подзаконов акт – Наредба № 2 от 1999 г. В нарушение на чл. 3, ал. 3, т. 1 от нея на задържаните не са осигурени самостоятелни легла, като в килиите, където пребивавал ищецът не е имало дори и обикновени нарове, а само дюшеци на земята. Не е било осигурено спално бельо по специалните таблици. Освен това в нарушение на същия член и алинея, т. 3 не се осигурява почти никакъв приток на дневна светлина. А що се отнася до условията за проветряване на помещенията, то те са незадоволителни, след като в помещенията постоянно се усещат различни неприятни миризми. Макар да има подсигурано отопление, то очевидно, че след като това става от коридора, то не може да бъде достатъчно. Незадоволителни са условията и за поддържане на личната хигиена, макар такива да има подсигурени. В нарушение на чл. 24, ал. 1, т. 7 от Наредбата на задържаните не се осигурява предвидения едновременно престой на открито. Такъв изобщо липсва, защото в ареста няма условия за това. Всички тези нарушения се дължат на виновното бездействие от страна на държавата и в частност на ответника, който като специализирано звено в Министерство на правосъдието и вече като юридическо лице носи отговорност и е задължено да приведе следствените арести в съответствие с нормативните изисквания. В случая нарушенията се дължат най-вече на това, че ареста конструктивно и като площ не може да задоволи новите изисквания.”

И до днес, с изключение на монтирането на легла в килиите и подобряването на осветеността и проветрението, условията в голяма част от арестите са такива, каквито са описаните условия в цитираното съдебно решение. От това автоматично следва, че всяко задържано в тези арести лице би могло да осъди ГД ИН ако заведе дело, както това е направил ищецът.

Арестите в областните центрове в по-голямата си част се помещават в сгради на РДВР като повечето от тях заемат последните етажи (Враца, Ловеч, Плевен, Търговище, Варна, Смолян, Добрич, Силистра, Хасково, Монтана, Стара Загора). Друга част от арестите са на междинни етажи, а два от арестите са разположени на подземни или приземни етажи (Пазарджик, Перник). Териториалните арести най-често заемат част от сградите, в които се помещават районните полицейски управления. С изключение на граничните арести в Свиленград, Сливница и Петрич, за тях е характерна по-малка натовареност и тъй като сградният им фонд обикновено е по-стар, поддръжката на материалната база и хигиенните условия са на по-ниско ниво.

Към групата на закритите арести спадат и по-голямата част от тези, разположени в подземни помещения. И през 2004 г. обаче продължават да се експлоатират арести

под кота нула, в които и при добро желание не би могло да се постигне задоволително подобряване на условията. Поради това на тези арести бе отделено специално внимание по време на посещенията на изследователите на БХК. До пролетта на 2000 г. бяха закрити повече от половината от 29-те подземни ареста. Към настоящия момент продължават да функционират девет такива ареста, във всеки от които през последните години са правени опити за подобряване на битовите условия. Според справка на ГД ИН тези арести са както следва: Габрово, Петрич (тече процедура за изграждане на нов СА), Троян, Лом, Пазарджик, Нова Загора, Шумен, Елхово (предстои откриването на нов СА), Сливница. При посещение на ареста в гр. Габрово през 2000 г. изследователите на БХК констатираха, че всички помещения са влажни и тъмни. Стените бяха измазани с грапава мазилка и варосани. Варосването се извършваше два пъти годишно поради течове по стените. При повторното посещение на ареста през 2004 г. БХК констатира, че стените на килиите са боядисани с бяла боя и са чисти. Килиите имат външни прозорчета, поради което за намаляване на влагата в тях се разчита на естествения въздухообмен. Височината на осветената част на прозорчетата, които имат изглед към тротоара на улицата, е около 40 см. За предотвратяване на контакти тротоарът е преграден с метална преграда и движението по него е спряно. В част от килиите на ареста към ОЗ СА гр. Пазарджик, който също е разположен под земята, външните прозорчета са непосредствено над нивото на земята. За разлика от прозорчетата на ареста в Габрово обаче те са запълнени със стъклени тухли, които пропускат светлина, но не осигуряват необходимото проветрение. Въпреки подземното разположение, килиите на ареста в Пазарджик са по-просторни и по-добре осветени в сравнение с килии в редица арести, разположени на високи етажи. В териториалните арести в градовете Петрич и Сливница са били предприети мерки за увеличаване на осветеността и проветрението на килиите чрез поставянето на допълнителни метални решетки непосредствено зад вратите, за да може през деня те да стоят отворени. По този начин през прозорците на коридорите, които са разположени непосредствено срещу вратите на килиите, прониква значително повече светлина и свеж въздух. В ареста в гр. Нова Загора килиите имат външни прозорци, които са ориентирани към вътрешен двор. Над земното ниво е само около една трета от височината им, т.е. не повече от 15-20 см. Килиите на ареста в гр. Троян нямат външни прозорци, поради което светлината в килиите е само изкуствена, а проветрението е незадоволително. Първият етаж на ареста в гр. Шумен е под кота нула, но не се използва за арестанти от около пет години. В него е разположена само стая за почивка на персонала, както и работното място на фелдшера на ареста. Бившите килии се използват за складови помещения. Целия етаж е в изключително окаяно състояние, усеща се тежка миризма на мухъл и застоял въздух, няма достъп на пряка слънчева светлина и проветрение. Стените за мухлясали и осветлението е много слабо. Подът на втория етаж на следствения арест е на кота нула. Тук са разположени килиите на задържаните, санитарните помещения, както и стаята на персонала. Пространството е тясно и много ограничено. Коридорът е Т-образен, което по данни на персонала затруднява надзорно-охранителната дейност. Поради предстоящото преместване на ареста в гр. Елхово в нова сграда, не са предприети никакви мерки за отстраняване на съществуващата влага и миризмата на мухъл, която се усеща изключително силно.

В повечето арести килията, предназначена за жени и непълнолетни, е обособена от другите килии. Площта на килиите най-често е от 6 до 8-10 кв. м., по-рядко се срещат килии с площ от 12-13 кв. м. В някои арести БХК констатира, че отделни килии са с изключително ограничена площ. В ареста към ОЗ СА гр. Враца килиите са по 4 кв. м., а обема е 11 куб. м. (размерите са взети от протокол, съставен за нуждите

на разделяне разходите за отопление между РДВР и областното звено). В ареста в гр. Троян размерите на по-малките килии са 3 на 1.3 м, т.е. по-малко от 4 кв. м. В справка на ГД ИН относно броя на арестите, в които килиите са по-малки от 6 кв. м. не са посочени гореспоменатите арести, но пък става ясно, че такива са арестите в Разлог, Раднево, Сливница и една от килиите в ареста в Петрич.

Съгласно ЗВР в следствените арести, при постъпване в ареста приемащият служител запознава и разяснява правата, задълженията и вътрешния ред на задържаните лица, които с подписа си декларират факта на информирането. Листовката, върху която лицата полагат подписа си и която все още се използва в арестите е озаглавена „Общи права по международното и вътрешното право на лицата, задържани в следствените арести на територията на република България“. В нея са цитирани действително общи права, залегнали в Конституцията на Република България, в ЕКПЧ и МПГПП. Конкретните права, които са цитирани в листовката обаче са от Наредба № 2 от 19.04.1999 г., която не е в сила след направените изменения и допълнения на ЗИН от юни 2002 г. В повечето от посетените арести извадки от ЗВР бяха закачени от вътрешната или от външната страна на вратите на килиите, а в няколко от арестите към тях беше добавен и списък на разрешените за съхранение в килиите вещи. В друга група арести на стената в приемното помещение или в коридора бе закачено табло, включващо извадки от ЗВР и дневния режим.

Оборудването в арестантските килии е регламентирано в чл. 18 от ПВР: “Всяка килия се обзавежда с легла, шкафчета за лични вещи, маса, столове, осветителни и отоплителни тела монтирани неподвижно...” По надолу ще бъдат обобщени наблюденията на БХК поотделно за всяка от изброените части от инвентара на килиите.

3.2 Легла

До 2001 г. по-голямата част от арестите бяха оборудвани само с общи дървени платформи, на които не бяха обособени персонални места за спане на всеки задържан. Последното посещение в България на КПИ през април 2002 г. съвпадна с кампанията по монтиране на метални модулни легла в килиите, които се доставяха от затвори или от армейски поделения. Това позволи капацитетът на арестните помещения да бъде увеличен и в килии с размери 3.00 м. на 2.10 м., каквито са тези към ОЗ СА – гр. Сливен, т. е. на площ от около 6 кв. м. да се монтират два броя двуетажни легла. В интервю на БХК, проведено в затвора в гр. Бобовдол на 28. 12. 2004 г., лишеният от свобода С. Е. съобщи, че по време на престоя му в ареста в гр. Сандански от януари до юни 2004 г. е бил настанен в тясна килия, като разстоянието между двуетажните легла не било повече от 40 см. Официалният капацитет на такава килия с общ нар, а не със самостоятелни места за спане, не би бил по-голям от 3 места, въпреки че според практиката до 2002 г. тези от арестните помещения, които нямаха самостоятелни легла, нямаха и твърдо определен капацитет поради липсата на обособени места за спане на общите нарове. На нар с площ от около 5 кв. м., заемащ най-често от 3/4 до 2/3 от пода на килията, бе съобщавано, че се настаняват по 7-8 задържани лица. И след монтирането на легла обаче броят на задържаните в някои от най-натоварените арести е по-голям от броя на леглата. По време на посещението на БХК в гр. Пловдив на 27. 08. 2004 г. в ареста имаше 88 легла и 97 задържани лица, т.е. 9 задържани лица нямаха легло, а само дюшек на пода на килията. Според справка от ГД ИН от 25. 11. 2004 г. в седем от следствените арести броят на задържаните лица е надхвърлял капацитета им. Освен ареста в гр. Пловдив, това са арестите в Силистра, Свиленград,

Варна, Добрич, Сливница и Плевен. По време на посещението на БХК на ареста в гр. Велико Търново на 11. 06. 2004 г. бе установено, че при капацитет от 44 места в помещенията бяха настанени 25 обвиняеми и 58 лица, приведени “по делегация” за дела или следствени действия, т.е. арестът е бил пренаселен около 200% за сметка основно на пристигащите по делегация. Въпреки, че престоят в ареста на тази категория лица е сравнително кратък – от няколко часа до 2-3 дена – за времето, което прекарват в ареста им се осигурява дюшек, който, когато няма места по леглата, се поставя на пода. Подобна бе картината и в ареста в гр. Плевен, където пренаселеността на килиите отново е в резултат от настаняването на пристигащите “по делегация”. При посещението в ареста в гр. Силистра на 25. 10. 2004 г. БХК установи, че спането на пода, поради липса на легла, е често явление. Преди 2002 г. този проблем не е бил толкова остър, защото килиите са били оборудвани с общи дървени нарове, върху които винаги е могло да бъдат настанени допълнително задържани. Пренаселеността на ареста се дължеше отново на настанените “по делегация”, които престояват често по един – два месеца след съдебното заседание поради неизготвяне на документ от съда, който да постановява преместването им в затвора. В интервю на БХК, проведено в затвора в гр. Бобовдол на 28. 12. 2004 г., лишения от свобода И.С., пребивавал в ареста в гр. Кюстендил, разказа, че въпреки наличието на празни килии, само две от килиите /12-та и 13-та/ са определени за настаняване на лица по делегация. Случвало се е по делегация в ареста да бъдат привеждани до 16-18 души, които се настаняват само в посочените две килии. В такива случаи те трябва да спят по двама на легло или на пода на килиите. Според И.С. служителите не разрешават да се отварят вентилационните прозорчета, за да не достига до тях цигарения дим от килиите. Така няма възможност за каквото и да е проветрение. При сигнализиране за ползване на тоалетна или при изявено желание за отваряне на прозорчетата служителите често налитат на бой. През зимата килиите са много студени, а дюшеците са крайно износени и много тънки. За тоалетна се осигуряват не повече от 2-3 минути, а за да не отварят килиите служителите карат задържаните по делегация да уринират в бутилки. По думите на интервюирания, който уточни, че многократно е пребивавал по делегация в ареста в гр. Кюстендил, единствено в него нищо не се е променило, психологическата атмосфера е ужасна, а по отношение на битовите условия е “голяма мизерия”.

По време на посещението на БХК в ареста в гр. Сливница на 17. 04. 2004 г. служителите съобщиха, че килиите почти винаги са пълни. Голяма част от задържаните в деня на посещението бяха чужденци. При капацитет на ареста 16 места са били настанявани до 21 – 22 обвиняеми. Подобна бе картината и в другия граничен арест в гр. Свиленград, където на 26. 08. 2004 г. служителите съобщиха, че въпреки увеличаването на местата от 10 на 20 с поставянето на двуетажни легла в килиите, капацитетът на ареста е крайно недостатъчен. Същият проблем бе констатиран и от делегацията на КПИ през април 2002 г. по време на посещението в закрития вече арест в гр. Ботевград, където в килия с две легла са били настанени трима задържани и двама от тях е трябвало да делят едно легло.

В тези от арестите, в които броят на задържаните лица надхвърля капацитета им, изискването за отделно настаняване на различните категории лица значително затруднява служителите. Спазва се единствено отделянето на жените от мъжете, въпреки че това води до допълнително пренаселване поради необходимостта при настаняването на жена да се освободи цяла килия и мъжете да бъдат настанени във вече пълни килии. През последните години стриктно се спазва и отделянето на непълнолетните от пълнолетните, но поради големия им относителен дял не винаги е

възможно лицата, изтърпявали наказание лишаване от свобода да се отделят от останалите. Още повече, че ако не е изрично разпоредено от водещият разследването, до служителите в арестите не достига информация дали задържаното лице има предходни осъждания.

Критериите за разпределяне на задържаните лица по килии би трябвало да се основават на преценка на качествата на характера и психологическата им съвместимост. Във всички случаи, когато охранителните служители научат за проблеми, свързани с насилия и злоупотреби между съкилийници, дежурният по арест би трябвало да извърши проверка на изнесената информация и ако е необходимо да раздели задържаните лица в отделни килии. Но в арестите няма никаква преценка от психолог на психологическата съвместимост и изобщо каквато и да била психологическа помощ.

Няколко от по-слабо натоварените териториални арести са оборудвани с единични дървени нарове с размери на легло. Дървени са и наровете в ареста в гр. Пазарджик. В килиите, предназначени за настаняване на жени или непълнолетни, леглата също са едноетажни. В по-голямата част от арестите леглата са метални, с възможност да се монтират едно над друго. Дюшекът на такива легла се поставя върху преплетени метални ленти (шини). В ареста в гр. Кюстендил обаче леглата бяха изработени от преплетени метални пръчки, които задържаните започнали да пречупват и с металните парчетата си правили самоделни оръжия. По време на посещението служителите показаха цял арсенал от иззети заострени метални пръчки. За проблема било сигнализирано в ГД ИН и в момента в ареста се очаквало да се доставят друг модел легла. Няколко от арестите (Елин Пелин, Свиленград) бяха оборудвани с тръбни легла с пружини. В голяма част от арестите килиите са с малки размери, поради което след монтирането на легла непокритата площ в килиите става изключително малка и пътеката между леглата е с ширина не повече от 40 - 50 см.

3.3. Шкафчета

Относителният дял на арестите, в килиите на които има шкафчета за лични вещи, е около 50 %. Шкафчетата често са по едно в килия поради което се ползват от повече от едно задържано лице. В няколко от арестите в шкафчетата има отделни чекмеджета за всеки задържан. В ареста в гр. Варна в килиите са монтирани етажерки по стените, на които могат да се държат лични вещи. В тези от арестите, в които вътре в килиите няма шкафчета, такива са монтирани в специално направени ниши между вратите на килиите или няколко шкафа за всички задържани са поставени на обособено място в коридора. В други арести вещите на задържаните се съхраняват или в общ шкаф, в който с прегради са обособени клетки, или върху малки полички, закрепени до вратите на килиите от външната им страна. По този начин задържаните лица имат достъп до лични вещи само когато се извеждат извън килията.

3.4. Маса и/или столове

Едновременно с монтирането на персонални легла в килиите, в част от арестите е бил извършен и монтаж на малки масички, както и на един или два стола. Една година след влизането в сила на ЗВР, където изрично е упоменато, че килиите се обзавеждат с маси и столове, според справка на ГД ИН от 25. 11. 2004 г. в 11 от арестите килиите нямат такова обзавеждане. Непокритата площ в килиите е изключително ограничена, но не това е причината за липсата на маси и столове. Въпреки недостига на пространство, служителите в някои от арестите са успели да приспособят малки метални плотове, прикрепени към стени или към тръби на леглата, на които

задържаните да поставят поне посудата за хранене. В тези арести най-често няма място за статично закрепени столове в близост до импровизираните маси.

По отношение на разрешението в килиите да се държат лични вещи, БХК не успя да установи единен стандарт. В по-голямата част от арестите в дежурната стая се съхранява списък с вещи, състоящ се от 52 позиции, който е бил утвърден от бившия министър на правосъдието за нуждите на затворите. Списъкът не е на постоянно разположение на задържаните лица – те само се запознават с него при постъпване в ареста. В някои арести извадки от този списък са закачени или в коридора, или от външната или вътрешна страна на вратите на килиите. Съгласно изготвения списък вещите, които задържаните лица могат да държат в килиите, включват облекло, трайни храни, вестници, списания и книги. Приборите за бръснене и тоалетните принадлежности най-често стоят в шкафчета в коридора. В килиите може да се ползват и радиоприемници и телевизори при условие, че са на собствено хранване. Това условие (в случая с телевизорите) е трудно изпълнимо, поради което притежаването и използването на подобни уреди, работещи на батерии, се среща сравнително рядко и то предимно в арести в областните центрове. Единствено в ареста в гр. Велико Търново в килиите се подава 12 волта хранване, което улеснява задържаните лица в ползването на лични радиоприемници и телевизори. В килиите има и озвучителна уредба /радиоточки/, по които може да се слуша националното радио. В отделни арести е възприета практиката в коридора да се пуска радиоприемник, за да могат задържаните да слушат предавания в килиите. В ареста в гр. Пловдив приемниците работят с адаптори, които трансформират тока от 220 на 12 волта. Контактите са поставени в горната част на коридора, близо до вратите на килиите и кабела на адаптора преминава през решетката на прозореца над вратата на килията.

3.5. Отопление

В *Наредба № 2*, която бе актуалният подзаконов нормативен акт до юни 2002 г., бе заложено изискването в арестите да се осигурява достатъчно отопление. В ЗВР няма заложено такова изискване. Според разпоредбата на чл. 18 всяка килия се обзавежда с „...отоплителни тела, монтирани неподвижно...“ В килиите на по-голямата част от арестите няма отоплителни тела. Източник на отопление в тези арести най-често са отоплителни тела, разпоролени в общия коридор. В няколко ареста единственият радиатор в коридора не е достатъчен, за да отоплява всички килии, още повече, че извън работното време на администрацията (от 08.00 до 17.00 часа) и през почивните дни, локалните парни инсталации не подават топлина. В такива арести през нощта и в съботни и неделни дни се пускат отоплителни електроуреди в коридора, които не винаги отопляват достатъчно килиите, още повече, че отопление в тях прониква само от вентилационните прозорчета, разположени над вратите на килиите и/или през допълнителни малки вратички или отвори, монтирани в масивните врати на килиите. Когато температурата в килиите не надвишава 15 градуса, на задържаните лица по възможност се раздават допълнителни одеяла. В част от арестите температурата в килиите се поддържа от отоплителни елементи в самите килии или от вградени в стените на килиите радиатори. В новоизградени арести за температурния комфорт в коридора и в килиите се грижи климатична инсталация (Шумен, Силистра), но има и арести (Нова Загора), които се отопляват само от нафтова печка в коридора.

3.6. Осветеност

В ЗВР в следствените арести е упоменато, че в килиите „...при възможност се осигуряват условия за пряк достъп на дневна светлина...“ След посещението си в България през 1995 г. КПИ отбеляза, че „...посетените килии нямат естествена светлина, а изкуственото осветление въобще не се изключва. То не е подходящо за четене, а нощем несъмнено е дразнител“. Една от препоръките на Комитета тогава бе да се подобри осветлението в килиите (достатъчна изкуствена светлина, за да може да се чете, с изключение на времето за сън, и доколкото е възможно, достъп до естествена светлина). След второто посещение в България на КПИ през 1999 г. изкуственото осветление в арестите бе подобро с монтирането във вентилационните пространства над вратите на по-силни крушки с нагреваеми жички или луминесцентни лампи. Въпреки това, в няколко от арестите, включително в най-големия на бул. „Г. М. Димитров“ в гр. София, изкуственото осветление, състоящо се от една крушка, която свети много слабо, е крайно недостатъчно за четене в килиите.

И през 2004 г. достъпът на естествена светлина до килиите във всички арести е силно ограничен. Относителният дял на арестите, килиите на които имат външни прозорци, е около 30 %. Наличието на прозорци не винаги означава, че осветеността на килиите е осигурена. Често тези прозорци са обезопасени с плътни прегради, с непрозрачни стъкла или решетки, които до голяма степен ограничават притока на естествена светлина и свеж въздух. Такива са големите софийски арести на ул. „Майор Векилски“ и бул. „Г. М. Димитров“, където стъклата са матирани и са обезопасени от решетки и мрежи, които ги правят почти ненужни. В ареста в гр. Русе половината от килиите имат външни прозорчета, но килиите не се осветяват от естествена светлина тъй като стъклата са боядисани. В ареста в гр. Варна прозорците са зазидани със стъклени тухли, а в килиите на ареста в гр. Видин прониква естествена светлина, която обаче е недостатъчна. Подобно е положението и в арестите в градовете Монтана и Шумен, килиите на които имат външни прозорци, но осветеността не е достатъчна. Арестите в Търговище и Разград също имат матирани стъкла на прозорците, които пропускат слънчева светлина без възможност да се вижда навън. Външни прозорци непосредствено над нивото на земята имат и арестите под кота нула в градовете Пазарджик, Габрово, Елхово и Нова Загора, но тези прозорци също не са в състояние да осигурят необходимата осветеност в килиите. В две трети от килиите на ареста в Пловдив след 2002 г. са били избити част от стените и са поставени прозорци, с което е бил осигурен пряк достъп на слънчева светлина. Във всички останали арести с изключение на изброените по-горе, в килиите почти не прониква пряко слънчева светлина, а естествена светлина достига до тях през вентилационните прозорчета над вратите и през направените през последните две години решетки или отвори в масивните врати на килиите. По време на посещенията на арести през 1999 и 2000 г. БХК констатира, че почти навсякъде тези прозорчета по цялата им площ са обезопасени от перфорирани метални листи, които допълнително ограничаваха притока на светлина и въздух. При повторните посещения през 2004 г. металните листи бяха премахнати. В повечето от арестите ремонтът е включил едновременно с монтирането на самостоятелни легла и поставянето на допълнителни решетъчни врати или направата на прозорци в самите врати, за да може донякъде да се подобри осветеността и проветрението в жилищните помещения. В няколко от арестите, разположени на първи етажи, прозорците на коридорите все още са затъмнени или боядисани с блажна боя, което допълнително ограничава притока на светлина. Това се прави според служителите, за да се предотврати достъпът в коридора на пряка слънчева светлина.

3.7 Проветрение

Следващото изискване, заложено в ЗВР, също не е задължително, а е поставено в зависимост от условията. Според разпоредбата на чл. 18 в килиите „...при възможност се осигуряват условия за приток на свеж въздух.“ Справка на ГД ИН от 25. 11. 2004 г. сочи, че в 31 от общо 51 следствени арести функционират уредби за освежаване на застоялия въздух в килиите. Наблюдението на БХК на проветрението в килиите дори и там, където има аспирационни системи обаче е, че в по-голяма част от арестите обменът на въздух е недостатъчен, поради което при влизане в килиите се усеща миризма на застояло и спарено. Липсата на прозорци затруднява нормалната циркулация на въздух в килиите. От друга страна, наличието на външни прозорци на килиите не винаги осигурява приток на свеж въздух, тъй като в част от арестите тези прозорци не се отварят. В някои от арестите допълнително са монтирани един или няколко вентилатора и в коридора за извеждане на застоялия въздух от килиите. В други, когато времето позволява, прозорците на коридорите се държат отворени и тъй като са срещу вратите на килиите и вентилационните прозорчета над тях, естественото проветрение се подобрява. В част от арестите, непосредствено до вратите на килиите са монтирани решетки и през деня масивните врати се държат отворени. В друга част от арестите в самите врати са изрязани допълнителни прозорчета, които също стоят отворени. Въпреки че тези мерки подобряват проветрението на килиите, в по-големите арести те имат своите неудобства, тъй като при извеждане на всеки задържан (до тоалетна, за разпити, свиждане и др.) вратите или допълнителните прозорчета трябва да се затварят. Така не става ясно колко време всъщност килиите са отворени за проветрение. През летния сезон температурата в килиите на тези от арестите, разположени на сутеренни или приземни етажи, не се повишава прекомерно. В килиите на арести, разположени на последни етажи (Варна, Велико Търново и др.), горещината през лятото често е нетърпима, поради което на задържаните лица се осигурява достъп до баня значително по-често от веднъж седмично, за да имат възможност да се обливат със студена вода. Такива арести се вентилират изкуствено, но работата на системата е много шумна и самите служители не са склонни да я оставят да работи продължително време.

3.8 Достъп до санитарни възли и хигиена

Според справка на ГД ИН от 25.11.2004 г. в девет от следствените арести килиите са оборудвани със самостоятелни санитарни възли. Това са арестите във Варна, Монтана, Търговище, Попово, Оряхово (пет килии) Стара Загора (една килия), Елхово (новият арест) и двата ареста в гр. София – на ул. “Майор Векилски” и на бул. “Г. М. Димитров”. В ареста в гр. Пловдив в килиите има само умивалник и течаша вода. През 1999 г. със заповед на заместник министъра на правосъдието бе забранено използването на кофи за физиологични нужди в килиите. Оттогава охранителните служители бяха задължени при всяко потропване по вратата да отварят килиите и да водят задържаните лица до тоалетна. За целта в килиите на някои областни арести бяха монтирани звънци за сигнализиране. В ЗВР е упоменато, че на задържаните лица се осигурява достъп до санитарен възел, когато липсва такъв в килията по всяко време на денонощието без ограничения. В малки и ненатоварени арести отварянето на килиите по всяко време не създава затруднения на служителите. В големи арести обаче, където една тоалетна се ползва от 20 и дори повече задържани, а охранителната смяна се състои от няколко служители, няма възможност в едно и също време да се осигури достъп до тоалетна за удовлетворяване на физиологичните нужди. По тази причина в някои от арестите БХК констатира, че задържани лица се принуждават да уринират в пластмасовите бутилки, които се използват за съхранение на питейна вода. В ареста в гр. Силистра задържано лице е пуснало жалба, в която е съобщило,

че уринирало в бутилка, защото не искало да безпокои охраната, която била много заета. Жалбата е била препратена до Военна прокуратура. По време на посещенията на БХК в ареста на 25.10.2004 г. ръководството на ареста потвърди, че надзорно-охранителния състав е пренатоварен и не е в състояние по всяко време да осигурява достъп на задържаните лица до санитарния възел. В интервю, проведено на 21.01.2005 г. в затвора в гр. Плевен, лишения от свобода К. Н. съобщи на БХК, че от май до декември 2003 г. е пребивавал в ареста към ОЗ СА в гр. Плевен, където в килиите все още имало кофи за тоалетни нужди. Те обаче много рядко се използвали за такива цели, тъй като служителите полагали усилия да осигуряват достъп на задържаните лица до санитарния възел.

С изключение на изброените по-горе арести, във всички останали санитарните възли са общи. Разположени са обикновено в края на коридора и се състоят от две отделни помещения – съответно за баня и тоалетна, а в по-големите арести в предверието има умивалник с батерия. Баните най-често са с душеве, разпръсквателите на които са зазидани в близост до тавана, за да не могат да бъдат достигнати от задържаните лица. За разлика от предходните посещения, когато в повечето арести бе констатирано, че душове не имат разпръскватели за вода, през 2004 г., с малки изключения, този проблем бе отстранен. В част от арестантските бани няма смесителни батерии или там където такива има, крановете за настройка на водата са свалени. Пускането и настройването се извършват извън банята от сътрудници по охраната, или кранчетата се дават на лицето непосредствено преди банята. Хигиенното състояние на умивалниците и баните през 2004 г. бе значително по-добро в сравнение със ситуацията от 2001 г. Санитарните възли на трите ареста към ОЗСА в гр. Бургас бяха цялостно ремонтирани и в тях бе монтиран нов инвентар. Достъпът на обвиняемите до баня се осигурява от един до два пъти седмично, а времето за ползване на душ е от 5 до 10 минути, а през летните месеци в по-слабо населените арести достъпът до баня е в зависимост от желанието на задържаните лица.

Общото хигиенно състояние на санитарните възли в арестите към областните центрове е по-добро от това на териториалните арести. В някои от арестите тоалетните все още са от “азиатски” тип. Повечето териториални арести разполагат само с една тоалетна. Това се отнася и за част от арестите на областните звена. В тях, при запълване на капацитета, една клетка се използва от 20 до 30 души, поради което задържаните лица биват принуждавани да не се бавят в санитарния възел.

Санитарните възли не са оборудвани с огледала. На желаещите да се бръснат им се предоставя огледало. В няколко от арестите огледалото бе зазидано неподвижно в стената. Самото бръснене се извършва в присъствието на служител от охраната. В повечето арести е възприето да се разрешава бръснене във времето за баня и допълнително преди извеждане за следствени действия или дела. Някои от арестите разполагат с електрическа машинка за подстригване, която се използва и за бръснене. В други подстригването се извършва от бръснар, който посещава ареста и на когото задържаните лица са задължени да заплатят. Според ЗВР „На задържаните лица се осигуряват условия за подстригване най-малко веднъж месечно за тяхна сметка.“

За чистотата в килиите се грижат самите задържани. Съгласно ЗВР общите части най-често се почистват също от задържани лица след попълване на молба за доброволно приемане на възложена работа. При повторните посещения на арестите отново не бе съобщено за жалби по повод поддържането на чистотата. Както бе

отбелязано по-горе, общото състояние и поддържането на хигиената в областните арести е по-добро в сравнение с териториалните арести. Изключение правят областните арести в градовете Пловдив и Кюстендил, където стените на килиите и на общите части са захабени, надраскани или опушени и се нуждаят от ремонт. В повечето от посетенияте арести периодично се правят освежителни ремонти, но имаше и арести, в които последният ремонт е съвпаднал с кампанията за монтиране на метални легла през 2001-2002 г. В ареста в гр. Нова Загора стените са в лошо състояние, а подът, който е застлан със скъсан балатум, е замърсен и дори при добро желание от страна на служителите не позволява поддържане на добра хигиена. Подобна е картината и в ареста в гр. Пирдоп. В арести с голяма натовареност, каквито са ареста на ул. „Г.М.Димитров“ в гр. София и ареста към ОЗ в гр. Пловдив, стените и подовете се зацапват значително по-бързо и съответно имат нужда от ремонт значително по-често. Дежурните стаи, сервизните помещения и санитарните възли в повечето от арестите също имат нужда от освежаване. В няколко от арестите през последната година подът на килиите и на общите части бе застлан с теракотни плочи, с което значително се подобриха възможностите за поддържане на чистота.

За разлика от посещенията на арести, извършени до 2002 г., когато БХК констатира, че постелно бельо не се осигурява, при посещенията през 2004 г. повечето от арестите бяха снабдени с чаршафи, които обаче най-често бяха захабени. В тези от арестите, в които имаше липса или недостиг на чаршафи и калъфки, служителите обясняваха това с действията на задържани лица, които късали и хвърляли чаршафите. Дори и в арести, в които има достатъчно постелно бельо, част от задържаните лица използват чаршафи и калъфки, донесени от роднини.

При предходните посещения в следствените арести БХК установи, че в няколко от тях задържаните лица бяха длъжни да носят служебни дрехи от съображения за сигурност. Въпреки че в ЗВР не е изрично упоменато правото на задържаните лица да носят лични дрехи, през 2004 г. БХК констатира, че те пребивават в арестите със собствени дрехи. Само в няколко от арестите на склад имаше стари войнишки дрехи, които се предоставят в случаи на нужда. Според ЗВР „Хигиената на личното облекло се поддържа от задържаните лица. Във всеки следствен арест се създават условия за изпиране и изсушаване.“ В противоречие с тази разпоредба БХК констатира, че в арестите все още не са създадени подходящи условия за изпиране и изсушаване на дрехи. Задържаните лица имат възможност да перат дрехите си на ръка в леген или кофа само в ограниченото време за достъп до тоалетна или баня. За изсушаване на дрехите обаче няма създадени условия. Простирането на дрехи се извършва в коридора по радиаторите, по рамките на отворени прозорци или на решетките. По-удобна за служителите е практиката близки и роднини на задържаните да взимат мръсното бельо и дрехи и да носят на задържаните чисти в дните за свиждане. Част от обвиняемите обаче нямат посещения от роднини и са принудени сами да перат бельото и дрехите си. В повечето арести прах за пране и сапун се осигуряват от администрацията. Някои от обвиняемите ползват лични перилни препарати защото не харесват предоставените им от ареста.

4. Храна

Според чл. 32 от ЗВР "На задържаните лица се осигурява безплатна храна (закуска, обяд и вечеря) по нормативи определени със заповед на министъра на правосъдието." Храната в следствените арести се доставя от различни източници. В

тези от тях, разположени в градове, в които има затвори, най-често храната се готви и доставя от кухнята на съответния затвор (София, Бургас, Пловдив, Плевен, Ловеч). Други областни арести използват кухни на столове, които обслужват служителите от РДВР или РПУ, кухни на общини и болници (Търговище, Добрич, Перник, Смолян и др.) или кухни на Социалния патронаж (Видин, Враца). Някои от териториалните арести също доставят храна по договори със Социалния патронаж (Петрич, Разлог, Елин Пелин), а други са сключили договори за доставка на храна с частни фирми или закупуват топла храна от кухни на разположени в близост до ареста заведения. Според справка на ГД ИН от 25.11.2004 г. в пет от арестите се осигурява само суха храна. Това са териториалните арести в градовете Карнобат, Сандански, Нова Загора, Казанлък и Раднево. По време на посещението на БХК в ареста в Сливница също бе установено, че не се доставя топла храна, а служителите закупуват най-често хляб с колбаси или сирене. При по-продължителен престой в ареста осигуряването само на суха храна и липсата на разнообразно меню е практика, която е вредна за здравето на задържаните лица.

В арестите, в които се осигурява топла храна, има възможност да се осигурява и диетична храна. Когато се доставя само суха храна, е невъзможно осигуряването на хранителен режим, съобразен с евентуални по-специфични диетични нужди на арестантите. В повечето арести служителите твърдят, че не са имали случаи, при които здравното състояние на арестантите да е изисквало специално меню. В ареста в гр. Елин Пелин е имало случай на туберкулозно болен, за който хранителният режим е бил същият като на всички останали. До голяма степен за задоволяването на по-специфични хранителни нужди или за допълнителни количества се разчита на близките. В няколко от арестите БХК установи, че когато е необходима диетична храна, такава се закупува само със средства на задържаното лице.

Качеството и количеството на храната са в пряка зависимост от стойността на един храноден. Според справка на ГД ИН от 25. 11. 2004 г. стойността на един храноден варира от 1.50 до 1.60 лв. В ареста в гр. Пловдив служителите са съобщили, че стойността на един храноден е 1.20 - 1.30 лв., а в Силистра - 2.40 лв. Наличието на месо в менюто в различните арести варира от 2-3 пъти месечно (Видин) до ежедневно (Благодеевград, Кърджали, Смолян и др.). В менюто на обвиняемите, които получават топла храна, месото най-често присъства в супи, като почти не се осигуряват изцяло месни ястия. В арестите, в които се набавя суха храна, разпределенето на продуктите се извършва веднъж дневно, най-често непосредствено преди обяд. Храненето се извършва по килиите. В тези от арестите, в които няма маси и столове, задържаните лица се хранят седнали на леглата или на пода на килиите. Посудата за хранене се състои от пластмасови или метални прибори и пластмасови или метални съдове. След хранене задържаните най-често сами измиват посудата или излъчват доброволец от всяка килия. В по-голямата част от арестите са оборудвани малки офиси за разливане на храна, в които, в зависимост от доброто желание на надзорно-охранителния състав, задържаните лица могат да ползват котлон или бързовар и да имат достъп до свои продукти, съхранявани в хладилник.

Когато задържаните лица разполагат със суми за лични нужди, служителите в ареста могат да им закупуват хранителни продукти или тоалетни принадлежности. В специална тетрадка и в личното досие на задържания се отбелязват средствата, с които разполага и извършените с тях покупки. Касовите бележки също се прилагат към документацията.

5. Контакт с външния свят

5.1 Свиждане

Чл. 50 от ЗВР гласи: „Задържаните лица имат право на свиждане с продължителност 45 минути по ред и график, определен от ръководителя на областното звено „Следствени арести“. Свижданията се провеждат в специално обзаведени помещения или предназначени и осигурени за целта места, под охрана и контрол на служители от надзорно-охранителния състав.“

Според справка на ГД ИН от 25. 11. 2004 г. в 37 от следствените арести са изградени самостоятелни помещения за свиждане. В останалите 14 ареста, сред които и такива в областни центрове като Варна, Ямбол, Кюстендил и Смолян, помещения за свиждане няма. В тази арести свижданията с роднини и срещите със защитници се провеждат или в кабинетите на водещите разследването, или в преддверията на арестите, коридорите, в помещението за изолация (Севлиево), площадките на стълбищата или бивши килии. Използването за тази цел на кабинетите на следователите, дознателите или командира на екипа прави извънредните свиждания проблемни, особено когато има много чакащи за редовно свиждане, среща със защитници или необходимост от провеждане на процесуални действия.

Свижданията в ареста в Свищов се провеждат на входа на ареста, където половината врата е изрязана и заместена с плексигласова преграда, през която се виждат арестантът и близките му. Изключително загрижени за липсата на помещение за свиждане бяха служителите от ареста към ОЗ СА в гр. Ямбол. По време на посещението на БХК в ареста задържано лице провеждаше свиждане със свои роднини във фойето на ареста. Използването на фойето за тази цел не само бе неудобно за провеждащите свиждане, на които дори не бяха предоставени столове, но е в противоречие и с изискванията за охрана на задържаните лица. Арестът не разполага със служители за охрана на фойето във времето за свиждане поради което продължителността на свижданията често бива ограничавана. Към момента на посещението на БХК в ареста в гр. Дупница се извършваше ремонт на коридора с цел обособяване на кът за свиждане с маси и столове. В ареста в гр. Монтана се ремонтираше ново помещение за свиждания на третия етаж с размери 2,5/2,5м и прозорец към коридора. В останалите арести няма данни за планирани ремонти с цел изграждане на самостоятелни помещения за свиждане.

В арестите, които разполагат с помещение за свиждане, то се използва и за провеждане на срещи на задържаните лица със защитници. Единствено арестите в гр. София на бул. „М-р Векилски“ и към ОЗ СА в Кърджали разполагат с повече от едно обособено помещение за тези цели. Стаите за свиждане в останалите арести са малки (повечето около 4-5 кв. м.) и често това са помещения изградени за други цели и по-късно преоборудвани за такива. В помещенията има столове и маса, като в някои от тях задържаните лица и посетителите са отделени с решетъчни прегради или плексиглас. При много от тези стаи е възможно наблюдение отвън от страна на надзорния състав.

В нито един от следствените арести не се води точна статистика за относителния дял на задържаните лица, които не провеждат свиждане. Служителите свидетелстват, че всички или почти всички провеждат свиждане с близките си. Продължителността на свижданията често е по-малка от 45 мин. поради това, че задържаните лица са имали възможността да проведат телефонен разговор със своите близки. В два от

арестите без обособени помещения /Казанлък и Елин Пелин/, свижданията продължават едва 10 минути и биват често прекъсвани от минаващи служители и посетители на ареста. За провеждане на свиждане в по-натоварени арести, разполагащи само с едно помещение, роднините често се налага да чакат по няколко часа.

С две изключения, в арестите няма отделни помещения за срещи със защитник. Такива обикновено се провеждат в кабинетите на водещите разследването. Когато обаче за такива срещи, които не са ограничени и са в рамките на работното време, се използват помещенията за свиждане, служителите не са в състояние да осигурят свиждане на другите задържани лица. Присъствието на охранителни служители в помещението по време на срещата на задържано лице със защитник се допуска само при изявена молба за присъствие от страна на защитника.

Във времето за свиждане посетителите могат да доставят хранителни продукти на задържаните лица, които според текста на ЗВР подлежат на проверка в присъствието на посетителя и се предават на задържаното лице срещу разписка. В повечето от арестите пратките, както пощенските така и тези, донесени от роднини, се разопаковат пред задържаното лице. Поради това жалби във връзка с получаването на пратки не са регистрирани в нито един арест. БХК също не получи такива по време на изследването си. В по-голямата част от арестите е възприета практиката хранителни пратки да се получават само в един работен ден от седмицата. В част от тези арести за пратките, донесени извън определения ден, се прави изключение и те се приемат. В други арести пратките се връщат на приносителя. Задържаните лица могат да съхраняват само дълготрайни хранителни продукти в килиите. Много от арестите нямат условия за съхранение на малотрайни хранителни продукти и по тази причина не е позволено приемането им. В тези арести, които разполагат с хладилник, е възможно приемането на малотрайна храна, но често хладилникът не може да побере храната, която трябва да се съхранява.

Получаването на допълнителна хранителна пратки и провеждането на допълнително свиждане могат да бъдат допуснати след изрично разрешение от съда, прокурора или разследващия орган. В ареста в гр. Сливен БХК установи, че роднини и близки на задържани лица значително по-често отколкото в други арести се обръщат към съда с молби за допълнително свиждане. Поради това, въпреки наличието на помещение за свиждане, служителите в ареста изпитват затруднения от режимен характер като понякога се налага продължителността на свижданията да бъде ограничавана. За подобна практика БХК научи в затвора в гр. Бобовдол на 28. 12. 2004 г., където лишеният от свобода И. С. разказа, че по време на пребиваването му по делегация в ареста в гр. Кюстендил служителите от ареста не му дали възможност да проведе свиждане, въпреки че роднините му имали писмено разрешение от съда. Според И.С. те посетили ареста и поискали да бъде организирано свиждане, но на самия него му било съобщено, че те не са идвали. По думите му това се е случвало и на други лишени от свобода, роднините на които посещават ареста с бележка от съда непосредствено след съдебно заседание, но служителите не допускат свиждане и в повечето случаи дават на лицата по делегация няколко минути за да се подготвят за отпътуване към затвора. Когато все пак се организира свиждане, продължителността му е максимум няколко минути.

Начинът за уведомяване на роднини и близки, както и на защитник, след постъпване в ареста е различен в различните арести. Най-често връзката с близки се

осъществява от разследващия орган преди постъпването в ареста. Отказът да бъдат уведомени близките се регистрира чрез попълване на декларация. В някои от арестите служителите считат, че нямат задължение да уведомяват близки, роднини или адвокат, тъй като задържаните лица вече са имали възможност да осъществят такива връзки преди постъпване в ареста (Кюстендил, Дупница, Кърджали). В други арести за тази цел се използва телефонът на ареста.

5.2 Кореспонденция

С измененията и допълненията на ЗИН от 2002 г. в чл. 132г, ал. 3 бе въведен следния текст: „Кореспонденцията на обвиняемите и подсъдимите подлежи на проверка от администрацията“. Така това ограничение бе регламентирано със закон. Дотогава, съгласно решение на Върховния административен съд, с което се правеше тълкуване на подзаконова разпоредба, кореспонденцията на обвиняемите и подсъдимите не подлежеше на проверка.

Съгласно ЗВР “Задържаните лица имат право на неограничен брой кореспонденция за своя сметка, ако няма изрична писмена забрана от наблюдаващия прокурор или водещия разследването. Кореспонденцията се изпраща чрез администрацията на следствения арест, като същата подлежи на проверка.” Съгласно правило 91 от Европейските правила за затворите „Неосъдените затворници следва да бъдат третирани без други ограничения, освен тези, необходими за наказателния процес и сигурността на мястото за лишението от свобода.“ С нарушаването на неприкосновеността на кореспонденцията в българското законодателство е заложена презумпцията, че с воденето на кореспонденция обвиняемите и подсъдимите биха попречили на наказателния процес или биха повлияли на сигурността на мястото за лишаване от свобода.

Нормативната уредба на следствените арести не съдържа разпоредби за необходимите действия на служителите при наличие на устни или писмени жалби свързани с нечовешко и унижително отношение и употреба на физическа сила и помощни средства от страна на охранителните служители. Вероятността такива жалби да попаднат в ръцете на служителите, срещу които са насочени, е изключително голяма по простата причина, че никой друг не контактува всекидневно със задържаните лица. Липсата на ефективен механизъм за обжалване обезсмисля като цяло опитите за подаване на жалби. За разлика от лишението от свобода с влязла в сила присъда, които по закон имат право да подават молби и жалби в запечатани пликове до местни и международни институции, кореспонденцията на обвиняемите и подсъдимите, независимо дали са настанени в затвор или в следствен арест, подлежи на проверка от администрацията. В цитирания текст на чл. 132г, ал. 3 от ЗИН не е направено разграничение между личната кореспонденция на обвиняемите и подсъдимите от една страна и от друга - молбите и жалбите до съответните отговорни институции. Въпреки че служителите във всички следствени арести твърдят, че жалбите на задържаните лица не се проверяват, актуалното българско законодателство не съдържа законови прегради да се извършва проверка не само на личната кореспонденция, но и на всички молби и жалби, включително и на адвокатската кореспонденция на обвиняемите и подсъдимите. Налице е следователно едно много грубо нарушение на правото на неприкосновеност на личния живот и на кореспонденцията. Стандартите на международното право по правата на човека не допускат подобна рутинна проверка на кореспонденцията на задържаните. Европейският съд по правата на човека е произнесъл много решения против старни, в

които, както и в България, проверката на кореспонденцията на всички задържани е регламентирана със закон.

В повечето от арестите, за да пишат писма, задържаните лица трябва сами да си набавят листи, химикалки, пликосе и марки, като поръчат такива да им се закупят с техни лични средства или да им бъдат донесени от роднини. В няколко от арестите БХК констатира, че за първото писмо след постъпването в ареста служителите могат да осигурят за всички желаещи листове, химикалки, пликосе и марки. След това могат да им се предоставят само листове и химикалки, но не и пликосе и марки.

Проверката на личната кореспонденция се извършва или от началника на ареста, или от командира на отделение. В някои от арестите кореспонденцията се проверява само от разследващия орган. В други задържаното лице трябва да изчете текста на служителите. В случай на съмнение относно съдържанието на писмото служителите го предават на водещия разследването, който решава дали да даде ход на писмото. Спряната кореспонденция не се прилага към досието на задържаното лице. Това може да стане само в случай, че написаното в кореспонденцията е от значение за воденото следствие. Писмото се връща на лицето с указание за редакция на текста, след което се изпраща на получателя. В нито един от арестите БХК не констатира жалби по повод на спряна кореспонденция. Изпращането на писмата се удостоверява с изходящ номер от деловодството и завеждане в дневник.

Точна статистика за образователното ниво на обвиняемите в следствените арести не се води. Според преценката на служителите, в някои арести рядко попадат напълно неграмотни хора, докато в други неграмотността стига до 30%.

В ЗВР е гарантирано правото на задържаните лица за тяхна сметка да провеждат два телефонни разговора седмично във времето от 08.30 ч. до 17.00 ч. До есента на 2004 г. относителният дял на арестите, в които бяха монтирани обществени телефонни апарати, бе около 80 %. В арестите в гр. Нова Загора, Оряхово, Павликени, Петрич, Сливница, Шумен, Разград и Търговище няма инсталирани телефонни апарати. Достъпът до телефона, където такъв има, е регламентиран, а телефонните разговори, които са с максимална продължителност 5 минути, се контролират от служителите. За ползването на телефона се води дневник с рубрики както следва - набран номер, лице, на което се звъни, длъжностно лице, което присъства и забележки. В някои арести (Дупница, Свиленград), въпреки наличието на телефон, той реално все още не бе използван от задържаните по време на посещенията на БХК. В по-голямата част от арестите, въпреки гарантираното право на телефонни обаждания, задържаните лица трябва да подадат молба за разговор, в която да посочат с кого ще разговарят и на какъв номер ще се обадят, след което трябва и да получат изрично разрешение от следовател или прокурор, за да използват телефона. Молбите се съхраняват в отделна папка. Необходимо е също така задържаните лица да си набавят сами фонокарти или да си закупят жетони. При посещение на БХК в ареста в гр. Свищов обаче бе установено, че съгласно заповед на ОЗ СА – гр. Велико Търново задържаните лица нямат право да си закупват фонокарти, а само могат да ги получават от близките си при свиждане. В ареста в гр. Монтана телефон има, но той се намира в кабинета на началника и там отново обаждането става след предварително подадена молба. Правилата в различните арести се различават и що се отнася до разговорите с чужбина – в Пловдив и Русе такива са разрешени, докато в Свиленград е било отказано правото на разговор на задържан, който е желал да се обади на роднини в Турция.

6. Престой на открито

Според ЗВР „Задържаните лица имат право на престой на открито в делнични дни, при възможност в почивни и празнични дни, за времето от 08.00 ч. до 17.30 ч. на определени за целта места под наблюдението и контрола на служители от надзорно-охранителния състав.“ Според справка на ГД ИН от 25.11.2004 г. само в 19 от общо 51 ареста са изградени съоръжения за престой на открито или за раздвижване. Това са арестите в градовете Сандански, Варна, Велико Търново, Видин, Враца, Оряхово, Троян, Монтана, Разград, Русе, Силистра, Нова Загора, Смолян, Стара Загора, Търговище, Попово, Елхово (новият арест), София – ул. “М-р Векилски” и София – бул. “Г. М. Димитров”. В останалите 32 ареста задържаните лица не могат да използват правото си на престой на открито. От 19-те площадки само шест (в арестите в Троян, Попово, Нова Загора, Смолян, Сандански и в София на ул. “М-р Векилски”) представляват оградени пространства във външни дворове. В няколко от арестите площадки са обособени в помещения, на които покривът е премахнат и на негово място е опъната метална мрежа. В останалите арести за тази цел се използват по-големи и проветриви помещения с площ от 30 до 50 кв. м., прозорците на които стоят широко отворени и където задържаните лица имат възможност за раздвижване на свеж въздух.

Според ЗВР „Продължителността на престоя на открито е не по-малко от един час на ден за всеки задържан, а за бременни жени и непълнолетни – не по-малко от два часа дневно.“ По време на посещенията на арестите, в които са изградени площадки за престой на открито, БХК установи, че само в няколко ареста престоят действително е не по-малко от един час, като това е характерно за арести с малка натовареност. Според интервюирани служители в повечето от арестите и затворници, пребивавали по-рано в арести, реалната продължителност на престоя е от 10 до 40 минути. В три от арестите (Силистра, Велико Търново, Разград) служителите са съобщили, че задържаните лица не се извеждат в помещенията за престой на открито поради липса на организация и на достатъчно охранителни служители. В някои от арестите престоят на открито се компенсира с по-продължително отваряне на вратите на килиите, за да влиза в тях повече свеж въздух. В други арести във времето за достъп до санитарен възел на задържаните лица се разрешава по-продължително раздвижване в коридора, както и кратковременен престой до отворените прозорци.

В препоръките към българското правителство след посещенията на следствени арести през 1999 г. КПИ отбеляза, че е необходимо “...възможността да се осигури на задържаните разходка на открито да бъде обсъдена като спешен въпрос.” В допълнение Комитетът подчертава, че правото най-малко на един час дневно раздвижване на открито е всеобщо признат минимален стандарт поради което придава особено значение на съблюдаването на това изискване. Пет години след тези забележки проблемът с престоя на открито в повечето арести в България остава крайно остър и се нуждае от спешно решаване.

7. Занимания

За разлика от българските затвори, където на ресоциализационната дейност е отделено специално, макар и недостатъчно, внимание и където на щат работят инспектори по социална дейност и възпитателна работа, разработващи индивидуални

и групови планове за дейности, в следствените арести няма никакви програми за дейности и никой от служителите няма задължението да организира каквито и да е занимания със задържаните лица.

В доклада си след посещението в България през 1995 г. по повод на следствените арести КПИ отбеляза следното: “В случаите, когато задържани прекарват продължително време в следствен арест, целта би трябвало да е, между другото, да им се даде възможност да уплътняват разумна част от ежедневието си (осем или повече часа) извън килиите, заети с целенасочени занимания.” Това също е една от препоръките, които засега остават само на хартия. Задържаните в следствените арести на България продължават да прекарват времето си в килиите, без каквито и да било смислени занимания.

В списъка на разрешените вещи, предмети, дрехи и хранителни продукти за лично ползване, които задържаните лица в следствените арести могат да получават и държат при себе си, утвърден със Заповед № ЛС-04-79 от 08. 05. 2001 г., наред с другите вещи са упоменати и учебници, учебни принадлежности, списания, вестници и книги. При посещенията на БХК в арестите се оказа, че не навсякъде допускането на подобни четива е безусловно. Относителният дял на арестите, в които в килиите се допускат четива, след изрично разрешение на водещия разследването, е около 20 %. Разрешението за ползване на печатни издания не се документира. В останалите арести задържаните лица могат да притежават книги, вестници и списания в килиите ако няма забрана за това от страна на съда, прокурора или разследващия орган. В нито един от арестите не бе съобщено за наложена забрана за притежаване на печатни издания. В отделни арести е установена практика вестниците и списанията да се закупуват служебно от охранителните служители, които, след като ги изчетат, ги предоставят на задържаните лица. По-рядко такива се закупуват по поръчка със средства на задържаните лица. Единствено в ареста на ул. „М-р Векилски“ в София служителите съобщиха, че вестници се купуват всекидневно на около 10 задържани лица, а на много от останалите роднините им носят на свиждане. Пак там БХК научи, че повечето от задържаните лица четат книги и гледат телевизия. В отделни арести, според интервюираните служители, се ограничава само четенето на „днешни“ всекидневници и на „местна преса“, поради вероятност задържано лице да се запознае с подробности около деянието, за което е заподозряно, което от своя страна би могло да попречи на воденото разследване.

Дейностите, с които, според наблюденията на БХК, задържаните лица имаха възможност да се занимават в някои от посетените арести се състояха от игра на шах, карти и табла в килиите. Администрацията на някои от тези арести сподели, че има остра нужда от присъствието на психолог, както и от въвеждането на културни, спортни и други занимания, тъй като в сегашния си вид престоят в килиите е твърде еднообразен и подтискащ, вследствие на което при продължително задържане част от лицата изпадат в депресия или се дезориентират.

8. Медицинско обслужване

В ЗВР на медицинското обслужване на задържаните лица е отделено специално внимание. Основното изискване в това отношение е опазване на здравето в обема, предвиден в националното законодателство за всеки гражданин. Наблюдаваната от БХК ситуация през 2004 година обаче не е удовлетворителна както в частта за общото

медицинско обслужване така и по отношение на стандартите, свързани с предотвратяване на изтезания, нечовешко и унижително отнасяне.

ЗВР обръща специално внимание на следите от малтретиране при постъпване в ареста: “При констатиране на следи от физическо насилие на новоприет, той се освидетелства незабавно, като се вписва подробно характера, местоположението, размера, специфичните характеристики на всяко нараняване, изявленията направени от задържаното лице за малтретиране, лекарското заключение и се уведомява прокурора, упражняващ надзора за законност.”

Във всеки от арестите към областните звена има помещение, предназначено за медицински кабинет. В останалите следствени арести, които представляват над половината от общия брой, медицински помещения по правило няма. За по-пренаселените териториални арести, какъвто е ареста в гр. Свиленград, това е сериозен проблем. Първоначалните прегледи там се извършват от лекар на Центъра за Спешна Медицинска Помощ (ЦСМП), който издава документ за прегледа, който се прилага в досието на задържаното лице. В ареста в гр. Сливница в предходни години лекари от медицинския център в града са отказвали да посещават ареста под предлог, че им е забранено. Поради това, за първоначален преглед или последваща медицинска помощ задържаните лица се водили пеша от охранителните служители до медицинския център, въпреки че нямат право да конвоират арестанти извън сградата на ареста.

Площта на помещенията, които служат за медицински кабинети, варира от 4 до 12 квадратни метра, като само няколко от кабинетите са с площ над 10 квадратни метра. Помещенията не покриват действащите нормативни изисквания в България по отношение на площта. В нито един следствен арест на БХК не бе представено разрешението за ползване на помещенията за лечебно заведение, издадено по реда на чл. 164 от *Закона за териториално и селищно устройство* (ЗТСУ) или заключение от Хигиенно-епидемиологичната инспекция (ХЕИ) в съответствие с изискванията на Чл. 40. (1), т.8 от *Закона за лечебните заведения* (ЗЛЗ). В ареста към ОЗ СА гр. Шумен няма обособено медицинско помещение. Работното място на фелдшера е в подземния етаж на ареста, където е влажно и има мухъл и неприятна миризма. Там в коридора е поставено едно бюро и шкаф за медицинската документация. Няма кушетка. Прегледите се извършват по килиите.

Оборудването на медицинските кабинети е оскъдно. Мебелировката, състояща се от спешен шкаф, бюро, стол и кушетка заема основната част от площта. Медицинският инструментариум се състои от апарат за измерване на кръвно налягане, слушалки и няколко дребни инструмента (спекулуми, пинсети и др.). Видът и обемът му са крайно незадоволителни и не покриват изискванията на *Наредба № 29* от 12.12.2003 г. на министъра на здравеопазването за първична извънболнична медицинска помощ. С наличното оборудване не е възможно оказването на пълноценна първична и спешна помощ.

Към всеки от областните следствени арести има поне медицински фелдшер. В няколко от тях има лекари, които са назначени от ГДИН. Те обслужват всички следствени арести в областта. Като медицински специалисти те следва да осъществяват дейността си в рамките на регистрирано лечебно заведение. В нито един следствен арест обаче не бе посочено кое е лечебното заведение, към което работят фелдшерите/лекарите, нито бе показан документ, удостоверяващ това. Лечебните

заведения към Министерството на правосъдието следва да се регистрират по реда на ЗЛЗ, за което няма данни да е направено по отношение на следствените арести. Всякаква лечебна дейност в тях, следователно, е незаконна.

В повечето следствени арести има осъществен служебен избор на общопрактикуващ лекар (ОПЛ). В някои обаче (като например Велико Търново) това не е направено поради отказа на администрацията да предоставя на НЗОК ежемесечно ЕГН на арестантите, което е необходимо условие за наличие на избран ОПЛ. Администрацията изтъква като аргумент конфиденциалността на подобен род данни като се позовава на *Заповед № 1-2625/05.06.2003* на ГДИН.

В около една трета от следствените арести в България има спешни шкафове, но нито един от тях няма изискваната наличност от медикаменти. Незаконен е и начина на придобиване и съхраняване на редица лекарства (например диазепам) от гледна точка на *Закона за контрол върху наркотичните вещества и прекурсорите* (ЗКНВП). Арестите не разполагат с лекарства извън тези в спешните шкафове. Съхраняват се само предписани медикаменти и материали за нуждите на конкретен лечебен курс.

Преобладаващата част от арестантите не са здравнонеосигурени поради липса на здравни вноски за периоди преди ареста им. В тези случаи те не могат да ползват лекарствата, предоставяни от НЗОК и ги закупуват за своя сметка. По-често обаче те нямат средства и медикаментите се закупуват от бюджета на следствения арест. Средногодишно за арестантите, преминали през един следствен арест, се харчат около 500 лева за лекарства. Особено проблемни са диабетиците, като показателен е примера със следствения арест в гр. Силистра, където двама диабетно болни на терапия с инсулин са престояли няколко месеца в ареста. Те са били здравно неосигурени и администрацията е закупувала инсулин на стойност около 70 лева седмично.

Регистрираните прегледи в следствените арести са средно около два на ден, като варират от 0.1 до 5 дневно, но реалният брой прегледи е неколkokратно по-висок. Разминаването произтича от неспазването на действащите за България изисквания за реда и начина на регистрация на медицинските дейности. Много от арестите, които са по-натоварени, не успяват да осъществяват входящ и изходящ медицински преглед на пребиваващите в ареста “по делегация” арестанти.

В следствените арести извън областните градове преглед от медицинско лице е възможен в един или два дни от седмицата. Това прави невъзможно прилагането на изискването за освидетелстване от ЗВР. Не се извършват никакви диагностични изследвания, въпреки достъпността и ниската себестойност на експресните тестове за анализ на урина. Диагностични изследвания в медико-диагностични лаборатории по правило не са възможни поради нарушения здравноосигурителен статус на арестантите. Същата причина води и до пълен отказ от консултации с други медицински специалисти. В посетените арести без служебен избор на ОПЛ не бяха открити никакви данни за такива законови изисквания като профилактична дейност, имунизации и промоция на здравето. Наличието на диагностични изследвания би предотвратило случай като този в ареста в гр. Свиленград през 2003 г. където задържано лице е починало по време на свиждане със защитник от инфаркт. Лицето е имало прекарани преди това два или три инфаркта. Ниското качество на медицинското обслужване е довело и до смъртта на 22 годишен наркоман в ареста към ОЗ СА гр. Пловдив през октомври 2003 г. Първоначалните данни сочат, че

причината за смъртта е заболяването му от диабет. В деня преди смъртта му той на два пъти бил прегледан от лекар от ЦСМП, който обаче преценил, че няма нужда от лечение в болница. За един смъртен случай в този арест бе съобщено и през 2004 г. Според началника на ареста има необходимост от обезпечаване на 24-часово дежурство на медицинско лице, което при настоящия щат не е възможно.

Основен порок на медицинското обслужване в следствените арести е нарушението на изискванията за документация на медицинските дейности. Прегледите (име, час и терапия) се отразяват в общи книги - "амбулаторни журналы", като записите са извънредно нискоинформативни и незащитени срещу поправки и фалшификация. Липсват каквито и да е писмени данни за информираното съгласие на пациента, като в добавка необходимостта от информиране на пациента и получаването на неговото съгласие не са познати на медицинския персонал като теория и практика за гарантиране на неговите права. Ниската информативност на медицинските записи води и до съвсем нереална статистическа информация за епидемиологичната обстановка в следствените арести. Ежегодно се подават медицински отчети, които обаче са изолирани от националната статистическа система и не са съгласувани с министъра на здравеопазването съгласно изискванията на ЗЛЗ.

9. Дисциплинарна практика

За разлика от силно развитата дисциплинарна практика в българските затвори, която се документира подробно, в следствените арести не се отделя необходимото внимание на всички процедури, свързани с нарушенията, наказанията и използването на физическа сила и помощни средства от персонала. Причината за това е не толкова в липсата на нарушения, изискващи съответното наказание, колкото в законодателния дефицит, непозволяващ на служителите в арестите да налагат легитимни наказания. Поради това БХК не бе в състояние да обобщи съществуващите практики. Относителният дял на арестите, в които интервюираните служители съобщаваха, че се извършват нарушения, е не по-голям от 15 %. Статистика за броя и вида на нарушенията в следствените арести не се води и във всички останали арести, според служителите, нарушения няма. Там, където все пак е било съобщавано че има нарушения, сред най-често срещаните са притежаване на забранени вещи, увреждане на имущество, драскане по стените, късане на чаршафи, водене на разговори между задържани лица в съседни килии, непристойно поведение към охранителния екип, сбивания между съкилийници и др. Когато такива нарушения са факт, служителите от надзорно-охранителния състав могат да се намесят и да преустановят деянието, но не са в състояние да наложат наказание като налагане на глоба или осигуряване на възможност да се поправи увреденото имущество. При посещение на ареста в гр. Пазарджик служителите съобщиха на БХК, че задържаните лица не се наказват, защото санкциите, посочени в ЗИН не са приложими за условията на следствен арест. Поради това в нито един от арестите не се води и статистика на наказанията. Посочен бе случай задържано лице да разговаря по време на свиждане със свои роднини на турски или ромски език. След второ предупреждение да продължат свиждането на български език, роднините са били лишени от възможност да проведат свиждане. В нито един от посетените арести не бе показана документация, описваща нарушението и съответната реакция на служителите. В няколко от арестите служителите съобщиха на БХК, че при наличие на провинения те докладват на водещия разследването, който решава какви мерки да се предприемат. Реакцията на служителите в случаи на нарушения се свежда единствено до разговор с нарушителя, а когато мярката може да

помогне и има възможност, служителите извършват разместване на провинилите се лица. Лишаването от цигари или от вестници за санкциониране на провинения се посочваха като практики, които са били актуални до преди 2-3 години, но които вече не се използват.

В ЗВР е упоменато, че при изпълнение на служебните си задължения офицерите и сержантите могат да употребят физическа сила и помощни средства. Изследването на употребата на засилени предпазни мерки в следствените арести показва, че в много редки случаи служителите прибегват до използване на физическа сила, а белезници, палки и усмирителни ризи не се е налагало да се използват. В няколко от арестите БХК получи информация, че от ГД СА са получени инструкции засилени предпазни мерки да се използват само в случаи на крайна необходимост. Само в два от арестите интервюираните служители съобщиха на БХК, че от началото на 2004 г. има рапорти за употреба на физическа сила и помощни средства. В ареста в гр. Пловдив такива са били употребени за съдържане на задържано лице в болницата, където е било настанено заради самонараняване и опит за упражняване на физическа сила по отношение на друг пациент, а в ареста в гр. Разлог има два рапорта за използване на засилени предпазни мерки от началото на 2004 г. Общите условия в следствените арести са значително по-рестриктивни в сравнение с условията в затворите, в които употребата на засилени предпазни мерки е често явление.

10. Надзор за законност

Съгласно чл. 127 от Конституцията на Република България (КРБ) прокуратурата следи за спазване на законността и упражнява надзор при изпълнение на наказателните и други принудителни мерки. По време на посещенията на БХК в арестите надзорът бе обект на специално наблюдение. Във всеки от арестите се води „Книга за проверки на прокурора“, в която наблюдаващите прокурори вписват датата на посещение, както и направените констатации. Честотата на прокурорските посещения не е строго регламентирана. Прегледът на посочената книга в арестите показва, че вписаните инспекции са от няколко месечно до няколко годишно. Според служители от някои от арестите, в които вписванията на инспекции са по-редки, наблюдаващият прокурор извършва посещения често, но не вписва в книгата всяко едно посещение. Най-често посещенията на наблюдаващ прокурор са веднъж месечно, но в някои от териториалните арести бе съобщено за ежеседмични посещения. Не при всяко посещение наблюдаващият прокурор провежда срещи със задържаните лица, а за срещи насаме бе съобщено само в няколко от арестите. В ареста в гр. Сливница, който бе посетен на 17. 06. 2004 г., БХК констатира, че от началото на годината в книгата са вписани две посещения, въпреки че според служителите районният или зам. районен прокурор посещават ареста с честота поне веднъж на две седмици. В повечето арести в книгата се регистрира датата на посещение и липсата на нарушения. В други арести вписванията са типови, без детайлно описание на предмета на проверката. В такива случаи най-често след посещението си прокурорът вписва броя на настанените в ареста и че сред тях няма незаконно задържани, както и че не са били констатирани нарушения или нередности. При така структуриран запис не става ясно на базата на какво е било направено заключението, че нарушения няма.

Само в няколко от посетените арести в книгата бяха вписани подробни констатации, но с изключение на цитирания по-долу случай никъде не бяха открити

писмени разпореждания за отстраняване на констатирани нарушения съгласно разпоредбата на *Закона за съдебната власт* (ЗСВ). При посещение на ареста в гр. Лом на 07. 10. 2004 г. БХК констатира, че от началото на 2004 г. в книгата са вписани само две посещения на районния прокурор на града – съответно на 10. 03. 2004 г. и на 16. 03. 2004 г. Въпреки това констатациите в съответната графа бяха изключително подробни и съдържаха описание на нарушение от страна на охранителен служител, в присъствието на който задържано лице провеждало нерегламентирано свиждане. В резултат прокурорът е разпоредил да се вземат предвидените в закона мерки. Според интервюираните служители от ареста, след посещението си прокурорът е отбелязал, че служителят, допуснал нарушението, се държал неадекватно, но не можаха да обяснят в какво се е изразявало това поведение. След извършената по-късно проверка, на служителя е било наложено дисциплинарно наказание.

Значително по-рядко в арестите извършват посещения прокурори от Военна прокуратура. Повод за такива проверки най-често са конкретни жалби на задържани лица по повод на полицейското задържане.

11. Условия за работа на персонала

В предходната публикация на БХК за следствените арести бяха анализирани и условията, в които работят охранителните служители. Ако за задържаните лица битовите условия в много отношения са се подобрили, за служителите условията са такива, каквито са били и преди три години. В по-малките арести за тях най-често е отделена само една стая, която не е достатъчна за нуждите на охранителния екип. В отделни арести се е наложило да се прегради част от коридора, за да се осигури допълнително пространство за служителите. В много от арестите няма помещения за почивка на охранителния екип. Условията за съхраняване на документация в повечето от арестите са незадоволителни. В тези от тях, в които няма приспособени шкафове, дневниците и папките са струпани по масите и бюрата в дежурната стая. Както БХК констатира и по време на предходните посещения, в административните помещения на повечето от арестите през последните години не са били извършвани текущи и освежителни ремонти. Дежурният персонал на ареста в гр. Шумен например има на разположение една работна стая, която се намира на втория етаж на ареста и е бивша килия. В тази стая работят по седем души на смяна през деня. Стаята е около девет квадратни метра и оборудването в нея се състои от две бюра и няколко стола. Стаята за почивка на персонала се намира на първия етаж на ареста, под кота нула. Тя също е бивша килия, в която е мрачно и мирише на мухъл. В нея има легло на два етажа, от същия тип като в килиите на задържаните.

Заклучение и препоръки

Многобройните материални и административни проблеми в следствените арести поставят на сериозно изпитание човешките права на задържаните в тях лица. Както бе отбелязано в предходната публикация на БХК за следствените арести, от всички места за дълговременно лишаване от свобода, положението в арестите остава най-лошо както откъм материални условия, така и от гледна точка на спазването на международно установените стандарти за третиране на лишените от свобода. За съжаление, наблюдението на тези институции през 2004 г. не дава основание за промяна на тази констатация. Нарушени са много от тези стандарти и това бе

установено както от наблюденията на БХК, така и от наблюденията на други организации и по-специално на Европейския комитет против изтезанията. Анализът на материалните условия показва, че са нарушени и нормите на българското право, по-специално тези на ЗИН и на ЗВР.

Български хелзинкски комитет се обръща към правителството и към другите институции на България с препоръки за основно реформиране на материалните условия, нормативната рамка и правоприлагането по отношение на следствените арести. За осъществяване на тази реформа е нужно:

1. Цялостна материална реконструкция на сградния фонд на следствените арести на основата на законово установени критерии, която да осигури съобразяване с международно установените стандарти за третиране на лишени от свобода и по-специално:
 - осигуряване на достатъчно пространство за реализиране на ефективно отделно настаняване на различните категории задържани;
 - осигуряване на площи и обеми в килиите, които да са достатъчни за достойното пребиваване в тях продължително време;
 - осигуряване на естествена светлина и проветрение в килиите;
 - осигуряване на помещения за адвокатски свиждания в условията на конфиденциалност;
 - осигуряване на пространства за престой на открито;
 - осигуряване на места и хладилници за адекватно съхраняване на продукти в зависимост от сезона;
 - осигуряване на пространства и условия за развлечения, включително слушане на радиопредавания и гледане на телевизия;
 - изграждане на хигиенични санитарни възли, в които да се ходи по естествена нужда пристойно и без ограничения;
 - осигуряване на нормални условия за работа на охранителните екипи и другия персонал.
2. Отделно настаняване на обвиняемите според техния пол, възраст и психическа съвместимост. По-специално, жените трябва да бъдат държани в отделни заведения от мъжете, а непълнолетните – в отделни заведения от пълнолетните.
3. Осигуряване престой на открито от най-малко един час за всеки задържан.
4. Гарантиране на неприкосновеността на кореспонденцията в съответствие с приложимите норми на международното право. Проверката на кореспонденцията до защитниците следва да бъде преустановена веднага.
5. Гарантиране на достъп на задържаните до служители на вероизповеданието, към което те принадлежат.
6. Незабавно уведомяване на близките за мястото и условията на задържането, както и гарантиран достъп до адвокат от момента на задържането.
7. Увеличаване на стойността на хранодена с осигуряване на храна, която да отговаря на физиологичните норми на хранене.

8. Осигуряване на възможност за труд и занимания, включително на достъп до радиопредавания и телевизионни програми за всички задържани.
9. Интегриране на медицинското обслужване с националната система. Гарантиране на първоначален медицински преглед, включително от лекар по желание на задържания, както и на периодични прегледи и на медицинска помощ, включително стоматологична и психиатрична, всеки път когато задържаните имат нужда от такава. Снабдяване на арестите с адекватен набор от лекарства и медицинско оборудване.
10. Поддържане на задоволително ниво на хигиената в следствените арести и в обслужващите ги помещения, както и осигуряване на възможност за поддържане на личната хигиена на задържаните.
11. Осигуряване на превод за всички, които не разбират български език, при осъществяване на основните взаимоотношения на задържаните с администрацията.
12. Незабавно реагиране и щателно разследване на всички жалби за злоупотреба със сила и помощни средства от страна на персонала на арестите спрямо задържани лица. Регистриране по надлежен ред на всички дисциплинарни практики.
13. Периодично обучение на служителите в следствените арести и подобряване условията на техния труд.
14. Установяване на ефективна система на разследвания по жалби от задържани, включваща регистрация и публикуване на периодични публични доклади с обобщения на резултатите от разследванията.
15. Адекватно осъществяване на конституционните и законови задължения от страна на прокуратурата за надзор над принудителните мерки чрез периодични посещения в следствените арести, срещи насаме със задържани и вземане на незабавни мерки при установяване на нередности.
16. Предоставяне на възможност на организациите за защита на правата на човека да посещават следствените арести в България без предупреждение, да имат достъп до документите, свързани със задържането и до беседват насаме със задържани.

ПРИЛОЖЕНИЕ № 1

Доклад до българското правителство от посещението на Комитета против изтезанията, нечовешкото или унижително отнасяне или наказание (КПИ) от 17 до 26 април 2002 г.

Заведения, подчинени на Министерство на правосъдието

Следствени арести

1. Предварителни бележки

45. Делегацията на КПИ посети 10 следствени ареста в различни части на България, два от които - в Бургас и Пловдив - са били посетени от КПИ и през 1999 г.

46. От януари 2000 г. управлението на следствените арести е отговорност на ГДИН към Министерството на правосъдието. По време на посещението от април 2002 г. дейността на следствените арести продължаваше да се урежда от Наредба №2 от 19 април 1999 г. за положението на обвиняеми и подсъдими, основните разпоредби на която са описани в доклада на КПИ от 1999 г. Делегацията беше информирана за предстоящите изменения на Закона за изпълнение на наказанията, които между другото ще интегрират разпоредбите относно следствените арести в основното законодателство, а като резултат от това Наредба 2 ще бъде отменена. Тези разпоредби бяха обнародвани в Държавен вестник на 25 юни 2002 г.

2. Малтретиране

47. Както и през 1999 г. нямаше много твърдения за малтретиране на задържани лица от надзорно-охранителния състав в следствените арести.

Делегацията получи едно оплакване за насилие между задържани лица в следствения арест на ул. "Майор Векилски" в София. Непълнолетен задържан се оплака, че няколко месеца преди посещението е бил бит от пълнолетен задържан, с когото е бил настанен в една килия.

Във връзка с това общоприето е пълнолетни и непълнолетни задържани да се настаняват отделно едни от други. Настаняването на пълнолетни и непълнолетни задържани в една и съща килия неизбежно води до вероятно доминиране и експлоатация. **КПИ препоръчва да се предприемат стъпки за осигуряването на пълно съответствие в следствените арести с принципа на разделянето на непълнолетни от пълнолетни задържани.**

48. Делегацията забеляза, че надзорно-охранителният състав в следствените арести редовно посещава помещенията за задържане, носейки открито палки. В името на добрите взаимоотношения между задържани лица и персонала в следствените арести, **КПИ препоръчва надзорно-охранителният състав в следствените арести да не носи палки редовно в помещенията за задържане; ако е необходимо за състава да носи палки при специфични и ясно определени обстоятелства, палките не трябва да се виждат** (каквто е случаят със затворите).

3. Условия на задържането

49. На практика всички посетени следствени арести се ремонтираха и в този на ул. “Майор Векилски” в София дейността бе подновена няколко седмици преди посещението, след продължителни промени. Положени са усилия да се реши проблемът с липсата на достъп до естествена светлина и лошото проветрение, като са демонтирани металните капаци, поставени на прозорците и като са добавени решетки на вратите на килиите или е направен прозорец в тях. В някои арести (например Бургас и Габрово) са били поставени системи за диференцирано дневно/нощно изкуствено осветление. Подобрения има и по отношение на оборудването на килиите: заместени са нарове с легла, поставени са маси и столове, и т.н. КПИ вярва, че тези дейности ще бъдат продължени.

Независимо от горепосочените промени, още много неща трябва да бъдат направени. Въпреки скорошното преместване на задържани от арестите в затворите, следствените арести са пренаселени, дори когато максималният официален капацитет се спазва. Три от посетените арести (в Бяла Слатина, Казанлък и Петрич) продължават да се намират под земята, въпреки че според отговора на българските власти на доклада на КПИ от 1999 г. всички подземни арести трябваше да се затворят до края на 2001 г. Министърът на правосъдието сам призна, че следствените арести продължават да имат най-лоши условия в сравнение с всички останали заведения, подчинени на МП.

50. Материалните условия в следствения арест на ул. “Майор Векилски” в София бяха значително по-добри от тези във всички останали арести и в много отношения могат да служат за пример за останалите арести в страната. При официален капацитет от 112 места, в ареста имаше 82 задържани лица (включително 3 жени). Имаше 28 килии (с площ около 16 кв.м.) за настаняване на до 4 лица във всяка. Достъпът до естествена и изкуствена светлина, като и проветрението бяха нормални. Килиите бяха обзаведени с легла с пълен комплект постелно бельо и шкафчета за лични вещи; бяха подредени и чисти. Всички килии имаха санитарен възел (тоалетна и мивка), закрити от преграда, висока около 1 м. Коридорът се наблюдава от близко-обхватни телевизионни камери.

51. Следственият арест в Ботевград имаше 5 килии (5,5, - 7 кв.м.) на първия етаж. По време на посещението 12 души (включително една жена и двама непълнолетни) бяха задържани. В една килия с площ 5,5 кв.м. бяха настанени трима задържани, двама от които трябваше да делят едно легло; такава населеност е абсолютно недопустима. Положително беше, че килиите бяха скоро оборудвани с решетъчни врати, освен металните такива, което позволяваше влизането на някаква естествена светлина и вентилация от коридора. Обзавеждането на килиите включваше легла (нарове), маси и столове. Като цяло арестът беше чист.

52. В Бяла Слатина имаше 6 приземни килии с общ капацитет 17 места и двама задържани по време на посещението. Една от килиите беше по-голяма (16 кв.м.) и беше за 7 души; останалите бяха около 4 кв.м. за по двама души всяка. Още веднъж такава населеност е крайно извънмерна, още повече като се има предвид продължителното време, което задържаните лица могат да прекарат в следствен арест. Килии с площ 4 кв.м. са прекалено малки, дори ако се ползват от един човек. По-голямата част от пода на килиите беше заета от дървени подиуми, на които бяха поставени дюшеци и одеяла. Килиите нямаша достъп до естествена светлина и изкуственото осветление беше слабо. Относно вентилацията имаше още много какво да се желае.

53. Следственият арест в Габрово се намираше под земята. В него имаше 9 килии с общ капацитет от 27 места. Поради текущ ремонт се ползваха само 4 килии по време на посещението. Условието в тези ремонтирани килии бяха незадоволителни в много отношения – килиите бяха прекалено малки за предвиждания капацитет (3 души в килия с площ 6 кв.м.), с недостатъчно вентилация, с оскъден достъп до естествена светлина и влажни. Наскоро нанесената боя беше започнала да се лющи на тавана.

54. Следственият арест в Казанлък имаше 8 килии (по около 7 кв.м.), предвидени за по двама задържани. Тук отново се извършваше ремонт, който включваше поставянето на решетъчни врати на килиите с цел подобряване на достъпа на естествена светлина и проветрението, и заменяне на подиумите с нарове. Някои от килиите, които се ползваха в момента бяха сериозно пренаселени (до 5 души в килия), тъмни, задушни и мръсни.

55. Следственият арест в Петрич имаше 4 приземни килии, предназначени за двама задържани. Броят на задържаните лица (8) съответстваше на официално определения капацитет. Три от килиите бяха с площ 7,5 кв.м., а четвъртата беше около 4 кв.м. и беше прекалено малка за двама души. Достъпът до естествена светлина и вентилацията бяха подобрени от скорошното поставяне на решетъчни врати на килиите. Както навсякъде другаде, дървените подиуми бяха заместени с легла и на задържаните беше подсигурано постелно бельо.

56. Следственият арест на бул. “Мария Луиза” в София имаше 6 килии с общ капацитет от 18 места и в него бяха настанени 14 задържани. Делегацията забеляза трима задържани в една килия с площ 10 кв.м., в която имаше само 2 легла, а допълнителен дюшек беше поставен на пода. Килиите имаха прозорци, които позволяваха влизането на ограничено количество естествена светлина и вентилация. Както в повечето други арести, електрическото осветление беше непрекъснато включено.

57. Следственият арест във Враца имаше 13 килии, предназначени за по двама задържани с официално определен общ капацитет от 26 места; големината на килиите (4-4,5 кв.м.) беше напълно неадекватна на предполагаемата им употреба. Арестът беше празен по време на посещението поради ремонт, който включваше премахването на капаците на прозорците, замяна на подиумите с нарове и поставянето на маси и столове.

58. Както вече беше отбелязано, посещенията в следствените арести в Бургас и Пловдив бяха контролни. Положителни промени бяха забелязани в Бургас: малки прозорци бяха направени над вратите на килиите, които позволяваха ограничен достъп на естествена светлина; беше инсталирана система за диференцирано дневно/нощно осветление, санитарните възли бяха ремонтирани.

В Пловдив само една трета от килиите беше ремонтирана, като бяха направени прозорци във вратите на килиите, беше подобрено изкуственото осветление и бяха инсталирани мивки в килиите. Но по-голямата част от килиите остават в същото неадекватно положение, в каквото бяха и през 1999 г.

59. Следственият арест на ул. Майор Векилки” в София беше единственият арест от посетените от делегацията, където килиите имаха санитарен възел. В останалите

следствени арести достъпът до тоалетна зависеше от това надзирателят да отвори вратата на килията. В този смисъл бяха получени няколко жалби за закъснение при осигуряване на достъп до тоалетна, особено през нощта. Делегацията отбеляза, че са били дадени инструкции от заместник-министъра на правосъдието (Заповед от 12 юли 1999 г.), според които надзорно-охранителният състав трябва да гарантира на задържаните достъп до тоалетна по всяко време през деня и нощта.

Задържаните във всички посетени следствени арести обясниха, че имат достъп до душ всяка седмица и че има достатъчно топла вода. В повечето арести санитарните възли бяха в задоволително общо състояние. Това, обаче, не беше така в арестите в Габрово и Пловдив.

Няма практика по подsigуряването на средства за поддържане на личната хигиена на задържаните; в най-добрия случай те могат да получат сапун.

60. Както и през 1999 г., някои задържани се оплакаха от качеството на храната, осигурявана от следствените арести. Делегацията видя, че задържаните в Габрово и Петрич получават храна два пъти на ден, а в другите арести храна се дава три пъти на ден. Задържаните също така могат да получават хранителни пратки.

61. В доклада от посещението през 1999 г., КПИ подчерта, че предвид продължителността на вероятния престой в следствен арест на обвиняемите лица, задължение на българските власти е да разработят правилен режим с дейности. В това отношение настоящата ситуация поражда сериозна загриженост у КПИ. С изключение на следствения арест на ул. "Майор Векилски" в София, посетените следствени арести нямат дори площи за занимания на открито, в нарушение на разпоредбите на Наредба 2. Дори в ареста на ул. "Майор Векилски" заниманията на открито са ограничени до 15-20 минути на ден и няма такива занимания през уикендите. В някои от арестите (пр. Ботевград) бяха направени опити да се компенсира липсата на занимания на открито с разрешаването на разходки в коридора пред килиите по няколко пъти на ден.

Като резултат задържаните продължават да прекарват месеци наред заключени в килиите по 24 часа на денонощие (като се изключат ходенето до тоалетна и редките срещи с техните адвокати/роднини). Четенето на книги и списания е единствената форма на занимание.

62. КПИ оценява усилията на българските власти да подобрят условията в следствените арести. Включването на този тип заведения в системата на ГДИН би трябвало да подпомогне развиването на стратегия за преодоляване на недостатъците от наследените структури.

КПИ препоръчва спешно да бъдат предприети стъпки във всички следствени арести в България, за да:

- се намали значително пренаселеността до приемливо ниво. Минималният стандарт от 4 кв.м. на задържан трябва да се ползва в килии за няколко задържани, а всички килии, по-малки от 6 кв.м., трябва да бъдат извадени от употреба;

- се осигури легло за всеки задържан;

- се гарантира, че материалните условия в килиите, в смисъл на достъп до естествена светлина, вентилация, оборудване, общо състояние, чистота са същите като тези в ареста на ул. “Майор Векилски” в София;

- се въведе система за диференцирано дневно/нощно осветление в килиите;

- се осигури стриктно изпълнение на инструкциите, дадени на надзорно-охранителния състав, с цел гарантиране на задържаните на достъп до тоалетна по всяко време на деня или нощта;

- се осигурят на задържаните средства за поддържане на хигиената от първа необходимост (включително дамски превръзки за жените);

- се осигури на задържаните един час престой на открито ежедневно;

- се осигурят други смислени дейности за задържаните.

Според информация, предоставена от българските власти, към 1 април 2002 г. е имало 93 лица, които са прекарвали 6 месеца в следствени арести. КПИ приканва българските власти да разгледат всички възможности за намаляване на престоя в следствени арести; и също би искал да бъде информиран за конкретни стъпки, предприети с цел постигане на този ефект.

4. Медицински служби

63. Положението, свързано с предоставянето на медицинско обслужване в посетените следствени арести, беше подобно на описаното в доклада от посещението през 1999 г. По-специално, новопостъпилите се прегледват от лекар/фелдшер незабавно или скоро след постъпването и принципно достъпът до болница извън ареста не е проблем.

64. В доклада от посещението от 1999 г. КПИ подчерта важния принос, който медицинските служби в следствените арести могат да имат за предотвратяване на лошото отношение от страна на полицията, чрез систематично отразяване на нараняванията, забелязани върху новопостъпили задържани и ако е подходящо, осигуряването на информация на съответните власти.

Начинът, по който се извършват медицинските прегледи и се записват резултатите от тях в посетените следствени арести, не се е променил на практика в сравнение с посещението от 1999 г. Прегледът на медицинските картони, които се водят в следствените арести, показва още веднъж, че вписванията в случаи на твърдяно лошо отношение са много кратки и в тях не се споменава какво е обяснило за тях съответното лице. Някои от интервюираните от делегацията задържани, които са твърдели, че е имало лошо отношение спрямо тях от страна на полицията, остават с впечатлението, че лекарите, които са ги прегледали при постъпването им в следствения арест, се престрували, че не виждат техните наранявания. Според един задържан, когато той посочил такива рани, лекарят само му казал, че “те ще му завехнат”. Медицинските прегледи по правило се извършват в присъствието на немедицинско лице (следовател, член на надзорно-охранителния състав).

Ето защо КПИ трябва да повтори препоръките, че:

- трябва да се предприемат стъпки за това медицинският персонал в следствените арести винаги да записва подробно всякакви наранявания, забелязани по лицата, настанявани в тези заведения (пр. характера, местоположението, размера и специфичните характеристики на всяко и на всички наранявания). Важно е медицинският запис да включва още и описание на забелязаните наранявания, всякакви изявления относно тях, направени от лицето, което бива преглеждано (и по-специално твърдения за лошо отнасяне) и лекарското заключение. В тези заключения, лекарят би трябвало да отбележи степента на съответствие между твърденията и обективните медицински находки;

- резултатите от всеки преглед, включително гореспоменатите изявления и лекарските заключения да са достъпни за задържания и неговия адвокат;

- съществуващите процедури да бъдат прегледани, за да се гарантира, че когато наранявания се отразяват от лекар и съответстват на твърденията за лошо отнасяне, направени от задържаното лице, записът ще бъде изложен на вниманието на съответния прокурор;

- всички медицински прегледи да се извършват без да биват чувани и – освен ако лекарят специално не поиска обратното в специални случаи – без да бъде наблюдаван от немедицински лица.

5. Други въпроси

65. Беше забелязано съществено подобрение по отношение на контактите на задържаните с външния свят. Следствените арести бяха оборудвани с отделни помещения за свиждания и задържаните имаха право на две свиждания от по 45 минути всеки месец. По време на посещението в новооткрития арест на ул. "Майор Векилски" в София стаята за свиждания още не се ползваше. **КПИ би желал да получи потвърждение, че това вече се случва.**

66. В някои от посетените следствени арести задържаните бяха запознати с вътрешните правила, копия от които бяха разлепени в килиите или раздадени при постъпване. Това обаче не беше така в арестите на ул. "Майор Векилски" в София, Бяла Слатина, Габрово и Казанлък. **КПИ препоръчва този недостатък да се поправи.**

67. Относно процедурите за подаване на жалби делегацията беше информирана, че те са подобни на тези, които се прилагат в затворите. Това беше потвърдено от скорошните изменения на Закона за изпълнение на наказанията, според които лишените от свобода могат да изпратят конфиденциални жалби до ред институции (чл. 37, ал.2). **КПИ вярва, че ще се предприемат стъпки за гарантирането на задържаните лица на ефективното упражняване на правото за подаване на конфиденциални жалби.**

ПРИЛОЖЕНИЕ № 2

Европейски правила за затворите

Част V

Допълнителни правила за специални категории

90. Затворническата администрация следва да се ръководи от разпоредбите на правилата като цяло, доколкото те могат по подходящ начин и на практика да бъдат приложени в полза на тези специални категории затворници, за които по-надолу се предвиждат допълнителни правила.

Неосъдени затворници

91. Без ущърб за правните норми за защита на индивидуалната свобода или процедурата, предвидена за неосъдени затворници, тези затворници, смятани за невинни до доказване на противното, следва да се ползват от възможните преимущества по правило 90 и да бъдат третирани без други ограничения, освен тези, необходими за наказателния процес и сигурността на мястото за лишаване от свобода.

92. 1. Неосъдените затворници ще могат да уведомят незабавно семействата си за своето задържане и да получат разумни средства за връзка със семейства и приятели и лица, с които имат законен интерес да влязат във връзка.

2. Те също така ще могат да имат посещения от тях в хуманни условия, подложени единствено на такива ограничения и надзор, които са необходими за правораздаването и за сигурността и добрия ред на мястото за лишаване от свобода.

3. Ако неосъден затворник не желае да уведомява никой от горните лица, затворническата администрация не трябва да го прави по своя инициатива, освен ако има наложителни причини, като например възрастта, умственото състояние или друг недъг на затворника.

93. Неосъдените затворници ще имат възможността веднага след затварянето да избират юридически защитник или ще им бъде позволено да поискат безплатна правна помощ, когато такава помощ е достъпна и да имат посещения от този защитник с оглед на тяхната защита и да подготвят и предоставят на защитника и да получават от него конфиденциални инструкции. При поискване те ще получават необходимите за това условия. В частност, те ще получават безплатната помощ на преводач за всички основни контакти с администрацията и за своята защита. Разговорите между затворниците и техните защитници могат да се провеждат пред погледа, но извън чуваемостта – пряка или непряка, на полицията или на персонала на мястото за лишаване от свобода. Разпределянето

на неосъдени затворници ще става в съответствие с изискванията на правило 11, параграф 3.

94. Освен в случаите, когато това е нежелателно, неосъдените затворници ще имат възможността да получат отделна стая.

95. 1. Неосъдените затворници ще имат възможността да носят своите собствени дрехи, ако те са чисти и подходящи за това.

2. Затворниците, които не се възползват от тази възможност, получават подходящи дрехи.

3. Ако нямат подходящи собствени дрехи, неосъдените затворници ще получават цивилни дрехи в добро състояние, с които да се представят в съда или при разрешени излизания.

96. На неосъдените затворници ще се предоставя правото по възможност да работят, но няма да се изисква да работят. Тези, които избера да работят, ще получават заплащане като на другите затворници. Когато съществува възможност за образование и професионално обучение, неосъдените затворници ще бъдат поощрявани да се възползват от тези възможности.

97. Неосъдените затворници ще могат да се снабдяват за собствена сметка или за сметка на трети лица с такива книги, вестници, писмени материали и други средства за занимание, които са съвместими с интересите на правораздаването, сигурността и добрия ред на мястото за лишаване от свобода.

98. Неосъдените затворници ще имат възможността да бъдат посещавани и лекувани от собствен лекар или зъболекар, ако за тази молба съществуват разумни основания. При отказ да се удовлетвори тази молба, следва да се посочат причините. Съответните разходи няма да са за сметка на администрацията на затворите.